

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra pedagogiky

**ŠIKANA VE VYBRANÝCH DĚTSKÝCH DOMOVECH
ZÁPADOČESKÉHO KRAJE**

Bakalářská práce

Zdeňka Johanová

Sociální práce

(2009-2012)

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Marie Kocurová, Ph.D.

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 20. března 2012

.....

Poděkování

Děkuji Doc. PaedDr. Marii Kocurové, Ph.D. za odborné vedení mé práce, cenné připomínky, ochotu a vstřícnost.

Obsah

Úvod	1
1 Agrese a agresivita	2
2 Šikana	3
2.1 Co je šikana?	3
2.2 Charakteristické znaky šikany	3
2.3 Trojrozměrný pohled na šikanování	4
2.3.1 Šikanování jako nemocné chování	4
2.3.2 Šikanování jako závislost	5
2.3.3 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině.....	6
2.4 Vývoj šikany	6
2.5 Hlavní aktéři šikanování	9
2.5.1 Agresor	9
2.5.2 Oběť	10
2.6 Faktory podílející se na vzniku šikany	11
2.7 Základní formy šikany	12
2.7.1 Základní formy	12
2.7.2 Zvláštnosti dívčí šikany	13
2.7.3 Kyberšikana jako specifická forma šikany	13
2.8 Neobvyklé formy šikany	14
2.8.1 Školní „lynčování“	14
2.8.2 Pastácké šikany	14
2.8.3 Rasově motivované šikany	15
2.9 Formy šikany na pracovišti	15
2.9.1 Mobbing	15
2.9.2 Bossing a staffing	16
2.10 Vedlejší aktéři šikanování	16
2.10.1 Třídní „publikum“	16
2.10.2 Zastánce – spolužák zastávající se obětí.....	17
2.10.3 Pedagog	17
2.10.4 Rodiče	17

2.10.5	Místní komunita.....	18
2.10.6	Celá společnost.....	18
2.11	Základní varianta zakrývání šikany	19
2.12	Diagnostika šikany.....	20
2.12.1	Vznik podezření.....	20
2.12.2	Zahájení vyšetřování.....	21
2.12.3	Postup při vyšetřování	22
2.13	Následky šikanování	24
2.13.1	Následky šikanování v nemocné skupině.....	24
2.13.2	Následky šikanování u obětí.....	24
2.14	Krátkodobé řešení šikany.....	26
2.14.1	Metoda vnějšího tlaku	26
2.14.2	Metoda usmíření	27
2.15	Dlouhodobá léčba šikany	27
2.15.1	Základní intervenční program	28
2.16	Prevence šikany	29
3	Ústavní výchova a ochranná výchova.....	31
3.1	Charakteristika ústavní výchovy.....	31
3.2	Charakteristika ochranné výchovy.....	32
3.3	Návrh na předběžné opatření	33
3.4	Činnost orgánů sociálně právní ochrany dětí.....	33
3.5	Zařízení ústavní a ochranné výchovy	34
4	Výzkumné šetření.....	37
4.1	Výzkumný cíl.....	37
4.2	Výzkumný vzorek.....	37
4.3	Výzkumné metody	38
4.3.1	Dotazník	38
4.3.2	Rozhovor	38
4.3.3	Analýza dokumentů	39
4.4	Realizace výzkumného šetření.....	39
4.5	Výsledky výzkumného šetření	41
4.5.1	Dotazníky	41
4.5.2	Rozhovory	63

4.5.3	Analýza dokumentu	69
4.6	Odpovědi na výzkumné otázky.....	70
	Závěr.....	74
	Seznam tabulek.....	76
	Seznam grafů	77
	Seznam použitých zdrojů.....	78
	Resumé	81
	Seznam příloh.....	82

Úvod

Šikana je sociálně patologický jev, se kterým se můžeme setkat kdykoliv a v kterémkoliv prostředí. V současnosti je tato agresivní porucha chování velice rozšířená a setkávají se s ní jedinci každého věku, od mateřské školky počínaje. Pro bakalářskou práci jsem si vybrala téma šikany v dětských domovech, a to z toho důvodu, že se zajímám o problematiku ústavní výchovy a chtěla bych zmapovat výskyt šikany v těchto zařízeních. Cílem práce je tedy teoreticky pojednat o problematice šikany se zaměřením na prostředí dětských domovů.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a na část praktickou. V teoretické části se zaměřím především na šikanu ve školách, protože děti, které jsou umístěny do dětských domovů, jsou převážně školního věku. V teoretické části se budu nejdříve zabývat agresí a agresivitou, protože šikana je zvláštním případem agrese. Dále charakterizuji šikanu, vymezím její znaky a vývojová stádia. Zaměřím se také na osobu agresora, oběti a na další aktéry šikanování. Zmíním rovněž faktory, které se na vzniku šikany podílejí. Dále budu charakterizovat základní a neobvyklé formy šikany. Zmíním rovněž překážky, které brání rozkrytí šikany. Pozornost budu věnovat také diagnostice, následkům, řešení a léčbě šikany. Zabývat se budu rovněž prevencí šikany. V následující kapitole charakterizuji ústavní výchovu, ochrannou výchovu a zařízení sloužící pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

V praktické části stanovím výzkumný cíl a z něho vycházející výzkumné otázky. Dále charakterizuji výzkumný vzorek a výzkumné metody. Jako výzkumné metody jsem zvolila dotazníkové šetření, rozhovory a analýzu dokumentů. Závěrem praktické části reflektuji výsledky výzkumného šetření.

1 Agrese a agresivita

„Pojem agrese je odvozen od latinského slova a znamená útok, přepadení, invaze.“¹ „Lidskou agresi je možné definovat jako záměrné jednání, jehož cílem je ublížit jinému člověku.“² „Agresivita je útočnost projevující se jednáním, které poškozuje věci nebo osoby.“³ Agresi můžeme dělit na fyzickou a verbální, přímou a nepřímou a aktivní a pasivní.⁴

Agresi můžeme dále rozlišit na dva druhy, a to biologicky adaptivní, životu sloužící, benigní agresi a biologicky neadaptivní, maligní agresi. Benigní agrese je reakcí na ohrožení života, směřuje k odstranění ohrožení, a to buď zničením, nebo odstraněním jeho příčiny. Tento druh agrese je společný lidem i zvířatům a má ochranný charakter. Benigní agrese je fylogeneticky naprogramovaná. Oproti tomu maligní agrese představuje destruktivitu a krutost a není fylogeneticky naprogramovaná. Tento typ agrese se objevuje pouze u člověka a je biologicky škodlivý, protože narušuje sociální struktury. Maligní agrese není instinktivní.

Dle psychoanalytické teorie Sigmunda Freuda není agresivita reakcí na podráždění, ale je trvale působící silou, pudem zakořeněným v lidském organismu. Freud stanovil dichotomii pudu života a pudu smrti. Pud smrti je buď sebezničujícím, je tedy namířen proti existenci daného organismu, nebo má tendenci ničit jiné organismy. Podle instinktivistické teorie, jejímž představitelem je Konrad Lorenz, je lidská agresivita pudem, který se sytí z proudícího pramene energie. Energie specifická pro instinktivní jednání se hromadí v nervových centrech, a jakmile se nahromadí dost energie, nastane výbuch, a to i bez vnějšího podnětu. Dle behavioristické teorie je agrese, stejně jako jiné formy chování, jen naučená a založená na tom, že se snažíme získat co největší výhody. Jednáme způsobem, který se nám osvědčil jako úspěšná metoda k dosažení toho, co chceme získat.⁵ V následující kapitole se budu zabývat šikanou, která je zvláštním případem agrese.

¹MIKULÁŠ, Roman. *Školní slovník cizích slov*. Bratislava: Příroda, 2007. 583 s. ISBN 978-80-07-01491-6. s. 16

²ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. 204 s. ISBN 80-902614-1-8. s. 14

³MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0. s. 23

⁴ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. 204 s. ISBN 80-902614-1-8.

⁵FROMM, Erich. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha: Aurora, 2007. 514 s. ISBN 978-80-7299-089-4.

2 Šikana

2.1 Co je šikana?

„Pojem šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená *týrání, pronásledování, zlomyslné obtěžování, sužování, byrokratické lpění na předpisech*.“⁶ Šikana představuje agresivní poruchu chování. Zvýšená agresivita je často spouštěčem šikany. Šikana je odchylkou v oblasti socializace.⁷ Šikanování je všudypřítomné a může nás doprovázet po celý život. Šikanování se může objevit v rodině mezi sourozenci, mezi dětmi ve školce či ve škole (bullying), v zaměstnání (bossing, mobbing, staffing), v partnerských vztazích (domestic violence), na vojně nebo v jakémkoliv jiném prostředí. Šikana je nebezpečná sociální nemoc, která je ve společnosti velice rozbujeleá. Jejím důsledkem je poškozování zdraví jednotlivců, skupin i společnosti jako celku.⁸

2.2 Charakteristické znaky šikany

Šikana je záměrná, opakuje se (ne vždy) a většinou probíhá dlouhodobě. Agrese je samoučelná, není tedy prostředkem k dosažení cíle, ale vlastním cílem. Při šikanování je patrný nepoměr sil, agresor zneužívá fyzické i psychické převahy. Útoky přináší obětem negativní pocity. Někdy bývá těžké určit hranici mezi škádlením a šikanou. Co někdo vnímá jako „klukovinu“, může jinému způsobit psychické problémy. Ten, komu je ubližováno, rozdíl mezi šikanou a škádlením bezpečně pozná. Při škádlení je mezi jedinci vyrovnaný poměr sil. Škádlení je zábavou pro obě strany. Šikana je zábavná pouze pro agresora, oběti však způsobuje bolest a ponížení.⁹

⁶ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9. s. 25

⁷ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

⁸ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367014-3.

⁹ VÁGNEROVÁ, Kateřina et al. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009. 152 s. ISBN 978-80-7367-611-7.

2.3 Trojrozměrný pohled na šikanování

2.3.1 Šikanování jako nemocné chování

Na šikanování se dá nahlížet jako na patologické chování. Agresor svým chováním porušuje školní pravidla, někdy však naplňuje i skutkovou podstatu trestných činů. Mezi formy agrese můžeme zařadit fyzickou agresi a používání zbraní, slovní agresi a zastrašování zbraněmi, krádeže, ničení a manipulace s věcmi, násilné a manipulativní příkazy a zraňování izolací, oklikou a „uměleckými výtvyry“.

Fyzická agrese a používání zbraní zahrnuje např. věšení oběti na lustr, škrcení oběti provazem nebo fackování oběti. O slovní agresi a zastrašování zbraněmi se jedná, pokud je oběti vyhrožováno mučením, zabitím nebo se jí agresoři vysmívají kvůli určitým slabostem. Krádeže, ničení a manipulace s věcmi zahrnuje např. ničení oblečení oběti, krádež školních pomůcek či peněz. O násilné a manipulativní příkazy se jedná, pokud je oběť nucena opakovat ponižující výroky, čistit agresorům boty nebo klečat před agresory a prosit o milost. Zraňování izolací, oklikou a „uměleckými výtvyry“ zahrnuje izolaci v podobě neodpovídání na pozdrav oběti, oběť je nespravedlivě osočována, agresoři o oběti vymýšlení různé příběhy, kresby a básně, které jsou velice kruté a plné nadávek.

Šikanování můžeme rozlišit na přímé a nepřímé, fyzické a verbální a aktivní a pasivní. Kombinací těchto dimenzí vznikne osm druhů šikanování se specifickými projevy chování.¹⁰

---

¹⁰ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

Tabulka 1 - Mapa vnějších projevů šikanování.

Osm druhů šikanování.	Příklady projevů.
Fyzické aktivní přímé.	Útočníci oběť věší do smyčky, škrťí ji, kopou a fackují.
Fyzické aktivní nepřímé.	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé.	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů).
Fyzické pasivní nepřímé.	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků).
Verbální aktivní přímé.	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé.	Rozšiřování pomluv. Patří sem i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách,
Verbální pasivní přímé.	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé.	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

(Kolář, 2011, s. 37)

2.3.2 Šikanování jako závislost

Důležitým rozměrem šikanování je vzájemná vazba mezi agresorem a obětí. Tento nesymetrický vztah je řízen principem skrýt svůj vlastní strach a využít strachu druhých. Ve většině skupin dochází k rozdělení dětí na „silné“, které skryjí svůj strach a vyvolají ho v druhých, a na „slabé“, které jsou strachem tak ochromeny, že ukážou všechny své slabosti. Při pokročilých stádiích šikany dochází k závislosti mezi agresorem a obětí. Pro agresora se stane lékem proti strachu ovládnání vůle oběti. Agresor vychutnává strach oběti a přináší mu to pocit nadřazenosti a moci. Agresor je na oběti závislý a je nutkán ke

zdokonalování utrpení oběti. Může dojít až k extrémní formě závislosti, kdy se oběť identifikuje s agresorem, považuje ho za svého kamaráda a dokonce ho obdivuje.¹¹

2.3.3 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině

Šikanu je potřeba chápat jako onemocnění celé skupiny. Šikanování není pouze záležitostí agresora a oběti, ale odehrává se v určitém kontextu vztahů nějaké konkrétní skupiny. Vztahy ve skupině, která je zasažena šikanou, mají svoji vnitřní dynamiku a vývoj. Směřují od zárodečné podoby (ostrakismu) k pátému stupni ničení pozitivních vztahů mezi jednotlivými členy skupiny.¹²

2.4 Vývoj šikany

Šikanování je proces, který se vyvíjí postupně v několika stádiích. Zda zůstane pouze u mírnějších forem, nebo se proces rozvine až do posledního stádia, záleží na přístupu okolí hlavních aktérů.¹³ Toto schéma zachycuje proces křivení vztahů mezi členy skupiny.

První stádium: zrod ostrakismu

Mezi mnoha pedagogy i rodiči panuje představa, že šikana vzniká pouze za výjimečných podmínek, např. za přítomnosti patologického sadisty ve skupině dětí. Šikanování se však může objevit v každé skupině, není potřeba výjimečných podmínek. Podmínky, za nichž šikana vzniká, mohou být běžné a iniciátoři šikanování nejsou sadisté, ale obyčejné děti. V každé školní skupině se při „hře se strachem“ objeví jednotlivci, kteří nejsou oblíbení a nacházejí se na tzv. sociometrickém chvostu. Ostrakismus tedy znamená

¹¹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹² KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹³ LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s. ISBN 80-86991-65-2.

mírné, většinou psychické ubližování.¹⁴ Tento jedinec je většinou izolován od ostatních, nemá žádné kamarády. Členové skupiny dělají na jeho účet různé vtípky, a pokud se ohradí, tak mu je vytknuto, že nemá smysl pro humor.¹⁵

Druhé stádium: přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese

Ostrakismus přechází do tohoto stádia nejčastěji z důvodu krize ve skupině. Žáci potřebují pro konstruktivní řešení krize pomoc od pedagoga. Pokud jsou děti ponechány samy sobě, tak většinou použijí destruktivní způsob řešení problému. Pokud se ve skupině zvýší napětí, tak ostrakizovaní jedinci slouží jako ventil.¹⁶ Agresor mapuje situaci a zkouší, kam až může zajít. Pokud agresor zjistí, že mu jeho jednání přináší nejen pocit uspokojení, ale i obdiv ostatních dětí, tak ho to povzbuzuje, aby ve svém jednání pokračoval.¹⁷

V tomto stádiu manipulace přitvrzuje a objevuje se nejdříve subtilní fyzická agrese. Důvodem pro vývoj šikanogenních vztahů může být nepříznivá konstelace žáků, kdy se v jedné skupině sejde několik výrazně agresivních osob a násilí užívají k uspokojování svých potřeb. Další vývoj šikany závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích dětí. Pokusy o šikanu neuspějí, pokud ve skupině existují přátelské vztahy a pozitivní morální hodnoty, kdy děti mají negativní postoj k násilí.

Třetí stádium: klíčový moment - vytvoření jádra agresorů

Pokud se nezabrání přitvrzení manipulace a počáteční fyzické agresi jednotlivců, tak se často vytvoří skupinka agresorů, tzv. „úderné jádro“. Agresoři začnou spolupracovat a systematicky šikanovat oběti. Jejich obětmi se stávají osvědčení ostrakizovaní jedinci.¹⁸ Sympatizující jedinci se spojí s agresorem a vytvoří společnou strategii. Šikanování nabývá organizovanosti. Dochází k pevnému rozdělení rolí.¹⁹ Toto je klíčový moment, v tomto stádiu se rozhodne, zda se počáteční stádium přehoupne do pokročilého stádia šikany. Jestli se do této doby nezformuluje silná pozitivní podskupina, jejíž členové budou, co se

¹⁴ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹⁵ LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s. ISBN 80-86991-65-2.

¹⁶ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹⁷ LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s. ISBN 80-86991-65-2.

¹⁸ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹⁹ LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s. ISBN 80-86991-65-2.

týká vlivu, alespoň rovnocenným partnerem podskupině agresorů, tak bude šikana pokračovat.

Čtvrté stádium: většina přijímá normy agresorů

Normy agresorů už jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. Na členy skupiny působí velice silně tlak ke konformitě a následkem toho dochází k výrazné proměně. Dochází k vytvoření alternativní identity, která je poplatná normám vůdců. I dosud ukáznění žáci se mohou zúčastnit týrání oběti a pociťovat při tom uspokojení.²⁰ U dosud neangažovaných členů skupiny hraje hlavní roli strach, pokud by se nezapojili, mohli by na sebe upoutat pozornost agresorů a stát se obětí.²¹

Páté stádium: totalita neboli dokonalá šikana

Normy agresorů jsou přijaty všemi nebo téměř všemi členy skupiny. V tomto stádiu už dochází k nastolení totalitní ideologie šikanování, jde o tzv. „stádium vykořisťování“. Agresoři sami sebe označují za nadlidi, krále, ministry, kingy, mazáky atd. a své oběti za poddané, podlidi, nevolníky, bažanty. Také je používán pojem otrokáři a otroci. Agresoři využívají na svých obětech vše, co je využitelné: jejich city, rozumové schopnosti, školní znalosti, materiální věci. Agresoři postupem času ztrácejí zbytky zábran a pociťují nutkání k opakovanému násilí. Toto násilí se považuje za legraci. Původně nesouhlasící či neutrální členové skupiny se zájmem přihlížejí, případně se také zapojují do šikanování. Zbytky lidskosti jsou vytěsňeny alternativní identitou.

Nejvyšší stupeň šikany je typický spíše pro šikanu ve věznicí, ve vojenském prostředí a výchovných ústavech pro mládež. Může se však objevit i ve školách. Stává se to v případě, kdy agresorem je sociometrická hvězda třídy. Tento žák má většinou výborný prospěch a kultivované chování k dospělým. Třídní učitel a ostatní vyučující za ním stojí a důvěřují mu. Volání o pomoc výukově slabého a nesympatického žáka, který je obětí, je pedagogy přehlíženo.²²

²⁰ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

²¹ LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s. ISBN 80-86991-65-2.

²² KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

2.5 Hlavní aktéři šikanování

2.5.1 Agresor

Sklon k agresivitě se utváří již v předškolním věku. Svoji roli zde hrají zděděné a vrozené sklony, a to především impulzivita a vznětlivost jedinců. Tyto vlastnosti však samy o sobě k agresivitě nevedou. K těmto faktorům musí přistoupit určitý způsob zacházení s dítětem v jeho rodině, a to např. citový chlad v rodině, lhostejnost, ponižování, fyzické a psychické násilí, konflikty mezi rodiči nebo tolerance rodičů vůči násilí, kterého se děti dopouštějí. Rodiče agresorů mají často společné rysy, jde o podnikavce, kteří se velice rychle společensky vyšvihli. Etická úroveň jejich rodiny je nízká. S tímto faktem je spojeno zanedbávání dětí, rodiče na ně nemají čas kvůli kariéře a snaží se jim to vynahradit prostřednictvím peněz a luxusu.²³

Agresoři necítí při svém jednání pocity viny, netrápí se tím, že někomu ubližují, a pokud jsou potrestáni, vnímají to jako křivdu. Příčiny jejich morální slepoty jsou obrana sebepojetí a výrazná sobecká a sebestředná orientace. Šikanující jedinci popírají a vytěsňují realitu, aby ubránili své sebepojetí. Nechtějí samy sebe vidět jako brutální tyrany, kteří mučí ostatní. Násilníci často svalují vinu na oběť, tento způsob se nazývá racionalizace. Pokud agresoři přisuzují své agresivní pohnutky jiným, jedná se o způsob projekce. Zdrojem morální slepoty u agresorů je jejich egocentričnost. Tito jedinci se považují za střed celého světa, mravní normy si upravují dle svého.

Agresory lze rozlišit na tři typy, a to „drsňák“, „slušňák“ a „srandista“. „Drsňák“ lze charakterizovat jako drsného, hrubého a impulzivního jedince s narušeným vztahem k autoritě, silným energetickým přetlakem a kázeňskými problémy. Tento iniciátor někdy bývá také zapojený do gangů páchajících trestnou činností. Tento typ agresora vyžaduje absolutní poslušnost, šikanuje tvrdě a nelítostně a šikanování používá jako nástroj k zastrašování ostatních. V rodinné výchově je častý výskyt agrese a brutality rodičů, agresoři násilí napodobují. „Slušňák“ je kultivovaný, slušný, narcisticky šlechtěný, úzkostný, někdy jsou u něho patrné sadistické tendence v sexuálním smyslu. Tento typ agresora šikanuje spíše skrytě, bez přítomnosti svědků. Násilí je cílené a rafinované.

²³ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

V rodinné výchově je patrné uplatňování náročného a důsledného přístupu. „Srandistu“ lze charakterizovat jako optimistického, dobrodružného a výmluvného jedince, který bývá vlivný a okolím oblíbený. Šikanuje především pro pobavení sebe i ostatních. „Srandista“ se především snaží vyzdvihnout „humorné“ a „zábavné“ stránky. U jedince je přítomna citová subdeprivace a v jeho rodině je patrná absence duchovních a mravních hodnot.²⁴

2.5.2 Oběť

Riziko, že se dítě stane obětí šikany, je dlouhodobou záležitostí. Je pravděpodobné, že žák, který byl šikanován v jedné třídě, bude šikanován i v jiné třídě, popřípadě v jiném prostředí. Dle profesora Matějčka šikana v poslední době přibyla nejen kvůli vzrůstu dětské agresivity, ale také proto, že narůstá počet dětí, které jsou rizikové kvůli svým duševním vlastnostem a v důsledku svého chování. Toto riziko pramení z nejrůznějších vlivů rodinného prostředí. Mezi tyto rodinné faktory lze zařadit hyperprotektivní výchovu, která dítě rozmazluje, „jedináčkovskou“ výchovu nerozvíjející v dětech vstřícnost k vrstevníkům, rodinu s problematickým vztahem k násilí, kdy je dětem vštěpována zásada, že se nesmí prát. Dále rodinu sociálně izolovanou (např. v důsledku členství v sektě) a rodinu s prudérní sexuální výchovou, jejichž děti se děsí toho, co je pro ostatní vrstevníky normální.²⁵

„Typické“ oběti, které jsou opakovaně týrané, jsou jedinci, kteří neumějí skrýt svůj strach a využít strachu jiných. Oběťmi šikany většinou bývají „nejslabší ze slabých“. Chronicky šikanované oběti jsou zvýšeně zranitelné a viditelně bojácné. V zátěžových situacích, na rozdíl od agresorů, propadají panice a hrůze, výčítkám svědomí a přílišné sebekritičnosti. Mezi charakteristiky zvyšující riziko, že se „slabý“ jedinec stane obětí šikany, patří také tělesný nebo psychický handicap. Z tělesných handicapů se často vyskytuje malá fyzická síla, neobratnost nebo určitá nápadnost ve vzhledu. K psychickým handicapům patří hyperaktivita s poruchou pozornosti, specifické poruchy učení a

²⁴ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

²⁵ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

opožděný duševní vývoj. Odlišnost obětí může být jednak ve směru handicapu, ale i ve směru pozitivním, kdy oběť své okolí převyšuje svými znalostmi nebo morálním vývojem. Důvodem vzniku šikany může být i rasová odlišnost.

Oběti tedy můžeme rozdělit na čtyři typy, a to oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem, oběti „silné“ a nahodilé, oběti „deviantní“ a nekonformní a šikanovaní žáci s životním scénářem oběti („typické“ oběti). Oběť můžeme také dělit podle toho, zda je zcela izolovaná nebo má ve skupině alespoň jednoho kamaráda či kamarádku.²⁶

2.6 Faktory podílející se na vzniku šikany

Na vzniku šikany se podílí celá řada faktorů. Důležitými faktory jsou osobnostní vlastnosti agresorů a obětí, sociální a kulturní prostředí, ve kterém se škola nachází, a prostředí uvnitř školy (např. klima školy). Mezi příčiny vzniku šikany můžeme zahrnout sklon k agresivnímu chování a vznětlivost jedince.

Faktorem, podílejícím se na vzniku šikany, je také nevhodný výchovný styl v rodině. Nevhodná je výchova založená na trestech, fyzickém násilí, plná citového chladu. Nevhodná je rovněž výchova založená na „dravčí morálce“, kdy jsou děti vedeny k tomu, že se mohou prosadit pouze s ostrými lokty. Dětem je vštěpována zásada, že přežijí jen silnější. Tito rodiče u svých dětí podporují prosazování zájmů pomocí síly a agresivního vystupování, a to na úkor slabších jedinců. Slušnost považují za slabost, fyzickou převahu a hrubost za nutnost.

Podnět k šikaně ve škole, byť nechtěný, může vyvolat i učitel svým necitlivým přístupem k žákovi, zahrnujícím ironii či zesměšnění žáka. Významným faktorem, který se podílí na vzniku šikany, je také násilí prezentové v médiích. Sledování agresivních a násilných scén vede u dětí ke snižování empatie a soucitu. Násilné scény slouží jako návod k tomu, aby to děti vyzkoušely i v praxi. Faktory, mající vliv na nárůst agresivního chování a výskyt šikany, jsou také nedostatek pohybu, nesprávná výživa, těsné soužití lidí na

²⁶ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

malém prostoru a uspěchanost dnešní doby. Svoji roli hraje i pokles autority rodičů, učitelů a dospělých obecně. Mezi faktory můžeme zařadit rovněž touhu po moci, potřebu ovládat druhého, motiv krutosti, zvědavost, nuda a s ní spojená touha po nějakém vzrušení. Mezi sekundární příčiny šikanování patří mechanismus nápodoby. Jedinci, kteří dosud nešikanovali a vidí, že agresorovi jeho chování prochází a navíc je okolím obdivován, mohou také začít šikanovat. Do mechanismu nápodoby spadá také přenos násilného chování z rodičů na děti.²⁷

2.7 Základní formy šikany

2.7.1 Základní formy

Tabulka 2 – Základní formy šikany.

Šikana podle typu agrese.	Fyzická, psychická a smíšená šikana, kyberšikana – jako specifická forma psychické šikany.
Šikana podle věku a typu školy.	Šikana mezi předškoláky, žáky prvního stupně a druhého stupně, učni, gymnazisty, šikana mezi vysokoškoláky.
Šikana z genderového hlediska.	Chlapecká a dívčí šikana, homofobní šikana, šikana chlapců vůči děvčatům, šikana dívek vůči chlapcům.
Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení.	Na jedné straně škola s demokratickým vedením a na druhé straně škola, případně výchovný ústav, kde je tvrdý hierarchicko-autoritativní systém.
Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů.	Šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených, mentálně retardovaných žáků.

(Kolář, 2011, s. 78)

²⁷ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

Homofobní šikana představuje opakované verbální nebo fyzické ubližování jedinci z důvodu, že není heterosexuální, nebo z důvodu, že je za gaye či lesbu označován kvůli svému odlišnému vzhledu či chování.²⁸

2.7.2 Zvláštnosti dívčí šikany

V popředí dívčí šikany většinou stojí přímá a nepřímá verbální agrese, chlapci využívají spíše fyzické agrese. Typická je agrese, která oběť izoluje. Metody šikany dívek bývají rafinované. Existují dívky, které šikanují s nevinným úsměvem a v kamarádkém převleku. Dívčí šikana se odehrává v rámci blízkých vztahů. Šikanované dívky často agresorku považují za přítelkyni. Chlapci šikanují oběť mimo okruh svých přátel. U dívčí šikany se více objevuje závislost mezi agresorkou a obětí. Součástí šikany je hra na kamarádství. To, že se dívčí šikana skrývá za přátelským vztahem trýznitelky a oběti, velice ztěžuje její odhalení.²⁹

2.7.3 Kyberšikana jako specifická forma šikany

Kyberšikana je druh šikany využívající elektronických prostředků, jako jsou e-maily, pagery, mobilní telefony nebo různé blogy. S kyberšikanou se můžeme setkat kdykoliv a kdekoliv. Tato šikana má širokou škálu projevů, např. agresor zasílá oběti urážlivé e-maily, výhružné zprávy, napadá oběť při chatování, snaží se prostřednictvím počítače oběti ukrást osobní údaje nebo vytváří webové stránky, kde zveřejňuje fotky a videa, na kterých je oběť zesměšňována. Běžná šikana je založena na setkání agresora a oběti v určitém prostředí, při kyberšikaně však agresor svoji oběť může pronásledovat i v „bezpečí“ domova. Kyberšikana nezahrnuje fyzické násilí, tudíž oběť postrádá přímé znaky šikanování (např. ztráta věcí, zranění). Tento fakt znesnadňuje odhalení šikany.³⁰

²⁸ SMETÁCKOVÁ, Irena a BRAUN, Richard. *Homofobie v žákovských kolektivech*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2009. 54 s. ISBN 978-80-7440-016-2.

²⁹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

³⁰ VÁGNEROVÁ, Kateřina et al. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009, 152 s. ISBN 978-80-7367-611-7.

2.8 Neobvyklé formy šikany

2.8.1 Školní „lynčování“

Agresori šikanují zcela bez zábran a obyčejná třída žáků se proměnila v trýznitele, kteří lační po krvi a smrti spolužáka. Tato forma šikany je vždy součástí pokročilého stádia a je extrémně brutální. Oběti jde o život, nelze tedy čekat na pomoc specialisty. Je proto nutné, aby každá škola měla svůj „poplachový plán“, jak jednat v této situaci. Školní „lynčování“ může nabývat různých variant. Třída může obět' všet, skupinově zkopat, může se objevit i skupinové sexuální násilí.

2.8.2 Past'ácké šikany

Šikana v zařízeních ústavní výchovy je velice rozšířená. Příčinou výskytu šikany může být fakt, že na jednom místě je uzavřen větší počet morálně narušených jedinců, někdy i nadměrný počet jedinců na malém prostoru, je zde zakořeněná tradice šikanování a svoji roli může hrát i nepřipravenost pedagogických pracovníků proti šikaně bojovat. Příčinou může být také to, že ústavy většinou bývají krajně uzavřené instituce. Krajně uzavřená instituce je uzavřené zařízení, které spoléhá na tvrdý autoritářský systém. Personál si přivlastňuje velkou moc. Toto zařízení navozuje atmosféru oslavování násilí, což podporuje růst šikany a brání odhalení a léčbě.³¹

---

³¹ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367014-3.

2.8.3 Rasově motivované šikany

Jedná se o šikanu, kdy násilí je ospravedlňováno rasistickou ideologií. Oběť se v tomto případě provinila svou rasou, národností, etnikem nebo barvou pleti. Rasistická šikana má dvojitou podobu, a to formu skutečnou a formu „hrovou“. Skutečná forma zahrnuje šikanu s rasovým motivem, kdy se agresori zaměřují na oběť jiné rasy. Zdrojem jsou skutečné rasové rozdíly, které vyvolávají strach a agresi. „Hrová“ forma šikany se odehrává mezi žáky stejné rasy a agresori v rámci „hry“ vytvoří méněcenné rasy.³²

2.9 Formy šikany na pracovišti

2.9.1 Mobbing

„Tento pojem je odvozen z anglického slovesa „to mob“ a lze ho přeložit jako útočit, napadat, utlačovat, urážet, vrhat se na někoho.“³³ Mobbing lze definovat jako déletrvající ponižující teror na pracovišti. Obětí mobbingu se může stát každý. Rizikovější jsou však zaměstnanci neprůbojní, příliš citliví, kteří nejsou schopni konflikty konstruktivně řešit a ubránit se mobbingu.³⁴ Mobbing lze také charakterizovat jako pronásledování, kterému je na pracovišti vystaven pracovník ze strany spolupracovníků. Cílem je poškodit oběť. Může zahrnovat např. kritiku, vyhrožování, fyzické útoky nebo sexuální napadení.³⁵

³² KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367014-3.

³³ KRATZ, Hans Jungen. *Mobbing: jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. Praha: Management Press, 2005. 131 s. ISBN 80-7261-127-5. s. 15.

³⁴ KRATZ, Hans Jungen. *Mobbing: jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. Praha: Management Press, 2005. 131 s. ISBN 80-7261-127-5.

³⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.

2.9.2 Bossing a staffing

Pokud se vedoucí pracovník svého podřízeného pod nátlakem snaží donutit k poslušnosti nebo přizpůsobení, nebo se ho snaží vypudit z jeho pracovního místa, jedná se o bossing. Bossing je šikana podřízeného nadřízeným. O staffing se jedná tehdy, pokud zaměstnanci útočí na vedoucí pracovníky nebo vedení. Cílem této formy šikany je zničení nadřízeného nebo podniku. Jedná se o šikanu nadřízeného podřízeným.³⁶

2.10 Vedlejší aktéři šikanování

2.10.1 Třídní „publikum“

Agresori často šikanují nejen pro radost z mučení oběti, ale také kvůli spolužákům, kterým chtějí předvést svou moc. Ostatní děti se stávají svědkem šikany a vidí, jak se opakovaně děje něco zakázaného, něco, co je v rozporu s normami, podle kterých byly vychovávány. Pokud šikana trvá týdny či dokonce měsíce, tak tato nová zkušenost společně se strachem proměňuje klima třídy. Děti se začínají přidávat na stranu agresorů a roste počet těch, kteří se šikany aktivně zúčastňují. Přidat se na stranu silnějších-agresorů poskytuje pocit bezpečí. Kdo se šikany nezúčastní, dává najevo svůj nesouhlas a vystavuje se riziku, že se sám stane obětí.

---

³⁶ KRATZ, Hans Jungen. *Mobbing: jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. Praha: Management Press, 2005. 131 s. ISBN 80-7261-127-5.

2.10.2 Zastánce – spolužák zastávající se oběti

Zastánci jsou prosociální děti, které jsou oblíbené a vlivné. Tyto děti jsou ochotny pomoci a chránit slabší a mají smysl pro odpovědnost, který jim vštíplila rodinná výchova. Čím více je takových dětí ve skupině či školní třídě, tím je menší pravděpodobnost vzniku šikany.

2.10.3 Pedagog

Bohužel i pedagog může přispět k prohloubení šikany tím, že kritizuje ostrakizovaného, někdy i oprávněně. Liknavý přístup pedagogů vůči šikaně ovlivňuje také skutečnost, že obětí se stávají žáci problémoví a nesympatičtí. Učitel může dokonce částečně sdílet averzi ostatních dětí k oběti. Hlubinná psychologie nachází v postojích pedagogů nevědomou sympatii s agresory. Agresor svým chováním překračuje meze, které pedagog přísně dodržuje, i když by někdy rád své problémy řešil násilím a ignorací pravidel. Existují situace, ve kterých jsou učitelé přímo spojenci šikany. V tomto případě agresorem bývá oblíbený žák s dobrým prospěchem, který má důvěru pedagogů. Tento žák je však ve skrytém životě třídy bezohledným agresorem.³⁷

2.10.4 Rodiče

Rodiče agresorů se o tom, že jejich dítě týrá jiné dítě, většinou nedozvědí, protože agresor se svým chováním doma nechlubí. Když o této situaci škola rodiče informuje, tak mají mnohdy sklon tento prohřešek bagatelizovat. Někteří rodiče použijí jako výchovný prostředek fyzické násilí, což ovšem agresivitu dětí spíše podpoří. Jiní rodiče za to své dítě ještě pochválí, protože jejich chování považují za projev ostrých loktů, s kterými se ve světě neztratí. Agresoři často bývají děti bohatých rodičů, kteří jsou zároveň sponzory

---

³⁷ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

školy. Tito rodiče použijí na ochranu svých dětí cokoliv, co by mohlo zapůsobit. Rodiče agresorů mohou být však i prosociálně orientovaní s morálními zásadami, u nichž nastal problém s výchovou dětí z nejrůznějších důvodů.

Rodiče obětí se o šikaně dozvědí častěji, protože se jim dítě doma se svým problémem svěří nebo si sami všimnou viditelných následků šikany na svých dětech. Děti své rodiče často prosí, aby o tom ve škole nic neříkali, a rodiče je mnohdy poslechnou. Buďto si myslí, že učitelé nejsou schopni jejich dítě ochránit, nebo se domnívají, že šikana k dětskému věku prostě patří. Někdy svým dětem dávají nerozumné rady, aby se nebránilo, protože by to agresora ještě víc vyprovokovalo. Někteří rodiče však reagují správně a své dítě emočně podpoří, zajistí jeho ochranu a spolupracují se školou.

2.10.5 Místní komunita

Výskyt šikany souvisí s místními poměry. Škola s vysokou prestiží má větší šanci získat důvěru rodičů, což ovlivňuje očekávání žáků, jejich kázeň, respekt k pedagogům i pocit bezpečí ve škole. Do fungování školy zasahuje mnoho pozitivních i negativních faktorů. Mezi tyto faktory řadíme vliv rodičů, starších žáků, sponzorů, politicky aktivních občanů, ale i kriminálních gangů dospívajících, jejichž členové jsou žáci dané školy.³⁸

2.10.6 Celá společnost

Vztahy mezi spolužáky určité školy jsou obrazem vztahů ve společnosti. Normy ohleduplnosti a poctivosti jsou v dnešní společnosti oslabeny. Úspěch a kariéra jsou obdivovány bez ohledu na to, jak jich bylo dosaženo. Důsledkem úpadku kázně ve škole je neschopnost chránit slabé a slušné před silnými a bezohlednými. Toto prostředí nahrává vzniku a rozvoji šikany. Negativně na hodnotovou orientaci dětí působí prezentace násilí

---

³⁸ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

v médiích. Násilí je v médiích často přímo nebo nepřímo oslavováno. Brutalita současné šikany je odrazem toho, co se děje ve společnosti.³⁹

2.11 Základní varianta zakrývání šikany

Základní varianta zakrývání šikany obsahuje překážky, které znesnadňují první pomoc při šikanování. Překážkou na cestě k vyšetření a řešení šikany je to, že od oběti lze těžko získat podrobnější informace. Šikanovanému jedinci se mluví těžko o tom, jak mu agresori ubližovali, hrozí mu ztráta posledních zbytků sebeúcty. Na oběť může působit i zákaz „bonzovat“. Pokud agresora prozradí, může pociťovat vinu a výčitky. Při šikaně, odehrávající se ve škole, oběť někdy v počátečních stádiích prozradí pachatele. Pedagog si agresora k sobě zavolá a konfrontuje jeho výpověď s výpovědí oběti, kterou agresor zpochybní. Oběť za své „bonzování“ krutě pyká a už nikdy nevyhledá pomoc u pedagoga. Pokud bude šikana vyšetřována později, tak už oběť agresory kryje.

Další překážkou je překrucování pravdy ze strany agresorů. Iniciátoři šikanování popírají a vynalézavě a promyšleně lžou. Běžná situace je, že agresor obrátí role a za iniciátora označí oběť. Dalším mechanismem, který zde působí, je strach ostatních členů nemocné skupiny vypovídat. Čím více členů přijalo normy šikanování, tím je obtížnější šikanu rozkrýt.

Další překážkou může být chování rodičů agresorů, kteří své dítě chrání všemi možnými prostředky. Tito rodiče neunesou pravdu, že jejich dítě se chová jako tyran, a nechtějí přijmout výsledky vyšetřování. Škola potom musí přijmout opatření i bez dohody s rodiči, což je na škodu nápravy. Další překážkou je fakt, že rodiče oběti se obávají spolupracovat při vyšetřování. Rodiče šikanovaných dětí se bojí o zdraví svých dětí a mnohdy požadují, aby agresori nebyli potrestáni a aby se nic nedozvěděli. Strach o bezpečí jejich dětí je tak velký, že chtějí pouze, aby jejich dítě odešlo tajně ze školy. Pokud oběť odejde ze školy, aniž by proběhlo vyšetřování, tak šikanování běží dál a roli oběti přebírá jiné dítě.

---

³⁹ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

Posledním bodem bránícím odhalení šikany je to, že při některých typech pokročilých šikan pedagogové chrání vůdce agresorů a nevědomě tím brání vyšetřování. Jde o situace, kdy iniciátorem šikanování je sympatický a zdatný jedinec, který spolupracuje s pedagogy a vychází jim vstříc. Je považován za dobrého žáka a pedagogové si nedokážou představit přeměnu slušného žáka v brutálního agresora.⁴⁰

2.12 Diagnostika šikany

2.12.1 Vznik podezření

Podezření, že jedinec je ve třídě nebo jiné skupině šikanován, může vzniknout na základě přímých nebo nepřímých znaků šikanování. Pokud je dítě šikanováno mírnější formou i za přítomnosti učitele, jde o přímé znaky šikanování. Nepřímé znaky šikanování jsou ukazatelem, že dítě může být šikanováno, i když tomu pedagog není přímo přítomen. Některé znaky jsou samy o sobě nevinné a patří k běžnému dění ve třídě. Pokud se však vyskytují častěji, tak je pravděpodobné, že dítě bude obětí šikany.

Přímé znaky šikanování mohou být posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívky, nadávky, ponižování a příkazy. Mezi tyto znaky je řazen i nátlak na jedince, aby poskytoval agresorům peníze nebo vykonával nemorální nebo trestné činy. Také různé strkání, rány, kopání, šťouchání, které oběť neoplácí a rvačky, v nichž je jeden z účastníků výrazně slabší a snaží se uniknout, mohou být přímým znakem šikany.

Nepřímé znaky šikanování zahrnují izolaci dítěte. Dítě je o přestávkách samo, nemá ve třídě kamarády, ostatní o něj nejeví zájem. Jedinec je uzavřený, nejistý, ustrašený, smutný a plačtivý. Ve škole dochází k nárůstu absence a zhoršení prospěchu. O přestávkách dítě vyhledává přítomnost učitele. Dítě neustále postrádá nějaké své věci nebo je má poškozené a odmítá vysvětlit, jak se to stalo. Dítě opakovaně nesváčí, protože jídlo darovalo „kamarádovi“. Nepřímé znaky šikanování jsou i odřeniny, modřiny, škrábance nebo jiné rány, které dítě nedokáže uspokojivě vysvětlit.

---

⁴⁰ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

Rodiče šikanovaných dětí mohou velmi významně přispět k odhalení šikany. Měli by proto věnovat pozornost některým nepřímým znakům, které mohou poukazovat na to, že jejich dítě je obětí šikany. Mezi nepřímé znaky patří osamocení dítěte. Za dítětem nepřicházejí domů žádní kamarádi nebo spolužáci. Dítě bývá smutné, odmítá se bavit o škole a zmiňuje se i o sebevraždě. Ztrácí zájem o učení a nechce chodit do školy, i když dříve mělo školu rádo. Ze školy chodí hladové, často ztrácí své osobní věci a neustále žádá o peníze a udává nevěrohodné důvody. Také dochází k neobvyklé agresivitě vůči sourozencům či rodičům. Dítě usíná s pláčem, má neklidné spaní a ze spaní volá o pomoc. Dítě je často zraněno, přičemž není schopno vysvětlit, co se mu stalo, nebo vymýšlí nevěrohodné příčiny zranění.⁴¹

2.12.2 Zahájení vyšetřování

Než začne pedagog šikanu vyšetřovat, musí zvážit, jaká je naděje na usvědčení agresora či agresorů. Pokud je naděje příliš malá a oběť nesouhlasí s tím, aby byla záležitost zveřejněna, tak je prospěšnější, když pedagog zajistí ochranu oběti, získané informace uchová pro použití v budoucnosti a bude sledovat, co se děje dále. Vyšetření a následné řešení zabere mnoho času. Z toho důvodu by se měl pedagog podělit o případ i s kolegy, kteří s ním budou spolupracovat. Pedagog může narazit na odpor k vyšetřování a řešení šikany. Pokud se objeví podezření na šikanu, tak první reakce učitelů i ředitele bývá odmítavá. Příčinou odmítavé reakce je to, že pokud by k vyšetřování šikany došlo, tak to znamená práci navíc pro pedagogy a také proto, že prokázaná šikana je chápána jako selhání učitelů i školy. Může dojít až k protiútokům školy a obviněna může být oběť, nebo její rodiče z neoprávněné stížnosti.⁴²

---

⁴¹ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

⁴² ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

2.12.3 Postup při vyšetřování

Pokud pedagog zahájí vyšetřování, měl by postupovat tak, že nejdříve provede rozhovor s informátory, dále rozhovor s oběťmi, následovat by měl rozhovor se svědky a poté rozhovor s podezřelými agresory. Rozhovory uskutečněné v tomto pořadí by pedagogovi měly poskytnout usvědčující materiál pro obvinění agresorů. Ideální je získat co nejvíce informací od oběti a od svědků a teprve potom uhodit na agresory. Je-li podezření na více agresorů, je nutné je vyslechnout dříve, než se domluví, jak budou jednotně lhát. Rozhodující je moment překvapení.

Výchozí informace, na základě které se pedagog rozhodne zahájit vyšetřování, může pocházet z různých zdrojů. Pokud pedagog zahájí vyšetřování šikany na základě udání, měl by nejdříve promluvit s osobou, která ho o šikaně informovala. Tento rozhovor by měl být utajen. Učitel by měl od referenta získat veškeré podrobnosti o tom, co se dělo, kdy a kde se to dělo, kdo to dělal, kdo u toho byl, co k tomu vedlo, proč se přítomní chovali tak, jak se chovali, kdo jsou agresori, který z nich je iniciátorem a kdo je obětí.

Pokud je informátorem sama oběť, měl by vyšetřující pedagog ocenit důvěru, kterou mu svým sdělením projevuje, a ujistit ho, že mu zajistí ochranu, a povzbudit ho. Pokud není informátorem sama oběť, tak musí vyšetřující učitel brát v potaz, že může jít o falešné udání a dalším krokem nezbytně musí být rozhovor s obětí. Pedagog musí brát ohled na stud, strach a obavy oběti a na její traumatizaci. Je možné kontaktovat lékaře a policii. Policie má být přivolána vždy, když má šikanování povahu trestného činu. Ochrana oběti musí být poskytnuta důsledně, protože je pravděpodobné, že agresor se bude chtít mstít. Je nutné spolupracovat s rodiči oběti, ti mohou poskytnout cenné informace.⁴³

Na základě získaných informací je nutné odhadnout závažnost šikany. Odhadnout závažnost onemocnění ve skupině je velice důležité, protože vyšetřování pokročilého onemocnění vyžaduje náročnější přístup než vyšetřování počátečního onemocnění. U počínajícího onemocnění, což je první, druhé a třetí stádium šikanování, normy, hodnoty a postoje šikanování ještě nejsou přijaty většinou. Oproti tomu u pokročilého onemocnění, což je čtvrté a páté stádium, jsou již normy, hodnoty a postoje šikanování přijaty všemi nebo téměř všemi členy skupiny.

---

⁴³ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

Odhadnout závažnost šikanování lze na základě chování, spolupráce, vztahů a celkové atmosféry ve skupině. U počátečního stádia oběť mluví otevřeně o šikanování, svědci vyjadřují nesouhlas s chováním agresorů, ostatní členové skupiny projevují soucit s obětí, agresori jsou vnímáni ambivalentně, ve skupině je malá soudržnost, ale atmosféra je ještě celkem příznivá.

U pokročilého stádia je patrná ustrašenost oběti, která nechce prozradit, kdo ji šikanoval, svědci odmítají vypovídat, ostatní členové skupiny obviňují oběť, že si to zavinila sama, agresor je převážně oceňován a ve skupině vládne atmosféra strachu. Dalšími faktory, na základě kterých lze odhadnout závažnost onemocnění, je míra brutality, doba, po kterou šikanování trvalo a počet agresorů a obětí. U čtvrtého a pátého stádia zahrnuje šikanování např. skupinové bytí, dušení nebo škrcení. Pokud je násilí přítomno déle než tři měsíce, jedná se pravděpodobně o pokročilé stádium. Pokud je tři a více obětí a stejný nebo vyšší počet agresorů, jedná se o pokročilé onemocnění.⁴⁴

Od svědka je nutné získat přesné informace, a to kdo, kdy, jak, komu ubližoval a co bylo následkem. Pedagog by měl ubezpečit svědka, že neprozradí ostatním, jaké informace mu sdělil.⁴⁵ Pokud svědek nevyžaduje utajení, je možné provést i konfrontaci mezi svědky, a to zvláště tehdy, pokud se jejich výpovědi výrazně liší.

Rozhovor s agresorem by měl být až posledním krokem vyšetřování. Je nutné, aby vyšetřovatel měl nashromážděné důkazy. Hlavním cílem rozhovoru je zastavit násilí agresorů, ochránit oběť, ale také samotné agresory.⁴⁶ Pokud je agresorů více, je nutné nejdříve vyslechnout každého zvlášť. Pokud jsou rozpory v jejich výpovědích, je možné agresory konfrontovat. Nikdy nesmí dojít ke konfrontaci mezi obětí a agresorem. Oběť se může zhroutit a ze strachu svoji předchozí výpověď odvolat. Zatímco u rozhovoru s obětí by pedagog měl být trpělivý a oběť povzbuzovat a dodávat jí odvalu, u rozhovoru s agresorem může použít tvrdší postup. Vyšetřující může hrozit tresty, pokud je agresor již trestně odpovědný, měl by ho upozornit, že spáchal trestný čin.⁴⁷

---

⁴⁴ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367014-3.

⁴⁵ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

⁴⁶ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367014-3.

⁴⁷ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

2.13 Následky šikanování

2.13.1 Následky šikanování v nemocné skupině

Šikanování je poruchou vztahů ve skupině. Nepoškozuje tedy pouze oběti, ale také agresora, ostatní členy skupiny i skupinu jako celek. U agresorů dochází k fixování antisociálních postojů a k upevňování připravenosti pro trestnou činnost. Jejich deficit v mravní oblasti je ještě více prohlouben. Agresor neměl možnost pocítit sílu společnosti při vynucování pravidel slušného chování. Školní šikana je „vynikajícím“ nácvikem pro násilí v jiné podobě. U ostatních členů nemocné skupiny dochází ke ztrátě iluzí o společnosti, která by je měla ochránit před násilím. Agresoři překračují mravní i zákonné normy bez ostychu, a to mnohdy bez následků. Tito jedinci volí i v budoucnu podobný přístup k násilí a ubližování. Buď jsou pasivní a apatičtí, nebo sami použijí násilí, protože už vědí, jak se to dělá. Dalším destruktivním účinkem šikany je snížení efektu pedagogického působení na skupinu jako celek.⁴⁸

2.13.2 Následky šikanování u obětí

Šikanování zanechává nejzávažnější následky na oběti. Závažnost poškození závisí na mnoha faktorech, a to, zda se jednalo o krátkodobou či dlouhodobou šikanu, jaké destruktivní síly šikanování dosáhlo a míře obranyschopnosti oběti.⁴⁹ Šikanování zanechává nejen okamžité následky, ale také dlouhodobé psychické následky. Okamžité následky lze pozorovat především v oblasti fyzické, intelektuální, sociální a psychické.

Mezi fyzické důsledky lze zařadit modřiny, škrábance, dítě ztrácí chuť k jídlu, vypadávají mu vlasy, je bledé, trpí bolestmi hlavy, zad, může se i pomočovat. Tento stres sebou nese i důsledky v intelektuální sféře. Dítě se nemůže soustředit na učení, chybí mu motivace, ve škole se zhoršuje jeho prospěch, není schopné přispět do diskuse nebo pracovat v týmu, bojí se jakkoliv projevit nebo rozvinout své schopnosti ze strachu, že se

⁴⁸ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367014-3.

⁴⁹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

mu ostatní budou vysmívat. Šikana sebou nese i důsledky v sociální oblasti. Tento jev omezuje rozvoj sociálních schopností oběti, dítě není schopno prosadit svůj názor, zůstává osamělé a není schopno navázat nový přátelský vztah. Mezi psychické následky šikany patří neustálý strach oběti, dítě se nedokáže chovat uvolněně, je zoufalé, bezmocné, plačtivé se sklonem k depresivní náladě.⁵⁰

U pokročilých stádií šikanování jsou následky velice tragické. Oběť se často zhroutlí a propukne u ní panický strach o život. Oběť se může pokusit o sebevraždu. Jen ve výjimečných případech se vyděšená oběť dokáže bránit. Pokud k této situaci dojde, tak šikanovaný jedinec ke své sebeobraně použije nepřiměřené prostředky a může tak svému trýzniteli způsobit velice těžké zranění nebo dokonce smrt.

Někdy se může stát, že se jedinec s následky šikany vyrovná poměrně rychle. Tělesná zranění se zahojí. „Rány“ na duši jsou však hluboké a zacelení je pouze povrchové. V zátěžových situacích se „rány“ znovu otevřou a objeví se depresivní ladění a sebevražedné myšlenky. Šikanování má dlouhodobý dopad i v oblasti úzkostných poruch, může vyvolat školní fobie, panickou poruchu, obsedantně – kompulzivní poruchu a posttraumatickou stresovou poruchu.⁵¹ Mezi dlouhodobé následky šikanování můžeme zařadit také sociální fobie, kdy se jedinci vyhýbají kontaktu s ostatními, deprese, sebevražedné sklony, pokus o sebevraždu nebo dokonce dokonanou sebevraždu.

Pokud se dítě stane obětí šikany, může ho to poznamenat na velice dlouhou dobu. Následky mohou přetrvávat dokonce až do dospělosti a mohou vést ke sníženému sebevědomí a sociální izolaci. Jedinec, který byl v dětství šikanován, může mít v dospělosti problémy s navazováním partnerských i přátelských vztahů. Oběti šikany často nedosáhnou vzdělání, ke kterému mají předpoklady, a v důsledku šikany mají deficit i ve schopnostech jednat s lidmi, což je omezuje při výběru zaměstnání. Tyto osoby jsou zvýšeně zranitelné, existuje vyšší riziko, že se v dospělosti stanou obětí šikany na pracovišti.⁵²

---

⁵⁰ FIELDOVÁ, M. Evelyn. *Jak se bránit šikaně. Praktický rádce pro děti, rodiče a učitele*. Praha: Ikar, 2009. 312 s. ISBN 978-80-249-1176-2.

⁵¹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

⁵² FIELDOVÁ, M. Evelyn. *Jak se bránit šikaně. Praktický rádce pro děti, rodiče a učitele*. Praha: Ikar, 2009. 312. s. ISBN 978-80-249-1176-2.

2.14 Krátkodobé řešení šikany

Po stanovení předběžné diagnózy vyšetřující vybere buď metodu vnějšího nátlaku, nebo metodu usmíření. Obě metody usilují o zastavení šikany, obnovení platnosti norem a zajištění ochrany oběti. Cílem metod je ovlivnění jednotlivců, nikoliv léčba nemocné skupiny jako celku.

2.14.1 Metoda vnějšího tlaku

Tato restriktivní metoda se snaží prostřednictvím strachu a trestu přinutit agresory k zastavení násilného jednání a k dodržování stanovených norem. Tato metoda zahrnuje tři pilíře, a to individuální nebo komisionální pohovor, oznámení o potrestání agresora a ochranu oběti. Individuální pohovor postačí u zárodečných podob šikanování. U pokročilých stádií šikanování je nezbytný komisionální pohovor. Není vhodné, aby na komisionální pohovor bylo pozváno naráz více agresorů se svými rodiči. Agresoři se totiž navzájem mohou podporovat ve svém lhaní a jejich rodiče se mohou spolčit proti společnému nepříteli, tedy proti škole. Rozhodnutím komise mohou být udělena určitá opatření, a to např. podmíněné vyloučení či vyloučení ze střední školy, snížení známky z chování, převedení do jiné třídy, krátkodobý dobrovolný pobyt v diagnostickém ústavu.

Druhým pilířem metody vnějšího tlaku je oznámení o potrestání agresorů před celou třídou. Pedagog by měl přesvědčit ostatní žáky, že škola je schopná zajistit ochranu slabším a že ubližování nebude tolerováno. Posledním pilířem je zajištění ochrany oběti. Došlo sice k vyšetření šikany a agresor či agresoři byli potrestáni, to ovšem nezaručuje, že šikana nebude pokračovat. Pedagog by se měl s obětí pravidelně osobně setkávat. Ochrana oběti může být zabezpečena také např. tím, že pedagog stanoví ochránce oběti, který bude pedagoga informovat o životě skupiny. Ochránce oběti může být spolužák nebo žák z vyššího ročníku.⁵³

---

⁵³ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

2.14.2 Metoda usmíření

Od metody vnějšího tlaku se liší především tím, že není zaměřena na potrestání agresora, nýbrž se sleduje proměna vztahů mezi obětí a agresorem. Důraz je kladen na usmíření oběti a agresora. O změnu se usiluje podporováním schopnosti trýznitele vcítit se do své oběti a pochopit, jakou jí způsoboval bolest. Tuto metodu lze užít u nebrutálních forem šikany v prvním a druhém stádiu šikanování a u dětí mladšího školního věku.

Při uplatňování metody usmíření by měl pedagog nejdříve provést nejnutnější diagnostiku, poté rozhovor s obětí, rozhovor s agresorem a na závěr uskutečnit společné setkání za účelem hledání nápravy. K metodě usmíření se může přistoupit pouze tehdy, pokud s tím oběť souhlasí. Při rozhovoru s agresorem by se pedagog měl u agresora zaměřit na schopnost empatie, náhledu a ochotu spolupracovat. Pokud je agresor přístupný změně a souhlasí s metodou usmíření, následuje společné setkání. Společného setkání se kromě agresora a oběti mohou zúčastnit i další žáci, především ti, co sympatizují s obětí. Nebezpečí této metody tkví v tom, že agresor se sice s obětí usmíří, ale časem se jeho agrese může obrátit proti jinému žákovi.⁵⁴

2.15 Dlouhodobá léčba šikany

Jedná se o léčbu, která se zaměřuje na celou skupinu. Usiluje o zastavení destrukce skupiny a směřuje k nastartování sebeúdravného procesu. Pokud šikana ve skupině dosáhla prvního nebo druhého vývojového stádia, lze ji vyléčit pomocí metody usmíření celé třídy nebo pomocí programů pro budování bezpečného klimatu a programů osobnostní a sociální výchovy. Ve třetím stádiu již však vzniklo jádro agresorů a normy a hodnoty šikanování již zapouštějí kořeny. Pedagog již musí použít specializovaný program proti šikaně. V případě, že šikana ve skupině dosáhla čtvrtého nebo pátého stupně, je nutné vyloučit jádro agresorů ze skupiny a vytvořit novou konstelaci žáků, která dává naději k vytvoření pozitivních vztahů. Nezbytná je přítomnost silných osobností.

---

⁵⁴ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

2.15.1 Základní intervenční program

Pro léčbu skupiny, která je zasažena šikanou třetího vývojového stupně, se používá Základní intervenční program (ZIP). Cílem ZIP je proměna vztahů ve třídě a posílení imunity proti viru šikanování. Průvodcem skupiny může být např. třídní učitel, výchovný poradce, specialista z pedagogicko-psychologické poradny nebo střediska výchovné péče.

Aby byla léčba efektivní, musí terapeut nahlédnout do skrytého života skupiny a zorientovat se v systému vztahů. Nástrojem poznání je zde skupinová diagnostika, která zahrnuje dynamickou diagnostiku a testovou diagnostiku. Dynamická diagnostika se odehrává prostřednictvím povídání, pozorování a ovlivňování skupiny při herních situacích. Tato diagnostika pomáhá rozpoznat nemocné vztahy ve skupině. Z testových diagnostik slouží ke zmapování situace především sociometrie, která měří vztahy uvnitř malé skupiny. Dále se mohou použít např. dotazníky, test sémantického výběru, nedokončené věty atd.

Základní intervenční program obsahuje třídní setkávání jednou týdně, dále základní komunitní pravidla, třídní chartu proti šikanování a spolusprávu. První podmínkou ZIP jsou pravidelná setkávání třídy, kde je prostor věnován léčbě vztahů čili práci se skupinovou dynamikou. Další podmínkou k úspěšné léčbě skupiny je demokratické vedení prostřednictvím komunitních pravidel. Jde o pravidla, jako je např. aktivní účast, otevřenost, pravdomluvnost, ukázněnost, včasný příchod. Léčba může být účinná až tehdy, když děti přijmou pravidla za své a začnou se jimi řídit.

Třídní charta obsahuje pravidla sloužící k zabránění šikany (např. Šikanování nebude tolerováno.). Na utváření pravidel třídní charty se podílejí všichni žáci. Poslední podmínkou je vytvoření spolusprávy, která je protipólem jádra agresorů. Základem je vhodný výběr kandidátů. Kandidátem se nemůže stát agresor.

ZIP má čtyři etapy, první etapa je zaměřena na diagnostiku, druhá etapa slouží k navození atmosféry a motivování dětí ke spolupráci, ve třetí etapě je poskytována pomoc a intervence a v poslední etapě dochází ke zhodnocení situace a případné předání třídy do rukou třídního učitele, který s nimi dále pracuje.⁵⁵

---

⁵⁵ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

2.16 Prevence šikany

Nevládní organizace, jako je např. Nadace Naše dítě nebo občanské sdružení Společenství proti šikaně, ve spolupráci se školami, monitorují situaci a zabezpečují ochranu práv dítěte. Každá škola by měla být schopna chránit žáky před šikanováním. Přípravenost škol pravidelně kontroluje Česká školní inspekce a krajské úřady. Krajské úřady a MŠMT také poskytují pomoc a podporu školám v oblasti vytváření prevence šikany. V rámci prevence šikany by měly školy spolupracovat s odborníky, jako jsou např. kriminalisté pro mládež nebo dětští psychiatři, zejména tehdy, pokud se jedná o brutální šikanu. Oblast prevence šikanování a řešení pokročilé šikany zaštiťují také pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče a diagnostické ústavy.⁵⁶

Preventivním prostředkem proti šikaně ve škole je stanovení dozoru na chodbách nebo v jiných prostorách školy. Čím více pedagogů vykonává o přestávkách dozor, tím menší má agresor šanci týrat svoji oběť. Pedagog by měl také pravidelně kontrolovat málo frekventovaná místa, kde by mohlo k šikaně docházet. Možností prevence je také pověření určitých žáků vyšších ročníků, aby chránili menší děti před šikanou.

Třídní učitel může se třídou sestavit chartu třídy, v níž se stanoví zásady chování tak, aby nedocházelo k ubližování. Budování atmosféry nenásilí může podpořit i pedagogická komunita, v níž má každý jednotlivec své místo. Setkání komunity jsou pravidelná a probíhá při nich nácvik komunikace a hraní her s cílem zlepšit vztahy mezi žáky. Nástrojem prevence mohou být i víkendové rekreační-zážitkové pobyty pro třídu, za účasti některých rodičů. Cílem pobytu je upevnění důvěry. Pokud později k šikaně dojde, tak atmosféra důvěry podporuje spolupráci při vyšetřování a léčbě.

Prevence na úrovni jednotlivců zahrnuje individuální sledování potencionálních obětí. Zvýšená pozornost by měla být věnována především žákům, kteří se už v minulosti stali obětí. Prospěšné mohou být i pravidelné individuální rozhovory se všemi žáky.⁵⁷

---

⁵⁶ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

⁵⁷ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

Pedagogové by měli u potencionálních agresorů tlumit jejich agresivní sklony. Pokud v provokující situaci ovládnou svoji impulzivitu, je na místě je pochválit. Pedagogové by měli potencionální agresory zaměstnat činnostmi, ve které by mohli vyniknout. Nezbytné je učit je sociálním dovednostem a vzbuzovat v nich empatii. Prevencí zde může být i pomoc při vybudování osobní perspektivy.⁵⁸ Dítě s ujasněnou osobní perspektivou má v budoucnu vždy určitý bod, k němuž směřuje, a to ho je motivuje k přijatelnému chování. K odplavování agresivity mohou sloužit i relaxační techniky. Je potřeba, aby dětem byla nabídnuta široká škála volnočasových aktivit. Volnočasové aktivity mohou agresory odvést od jejich negativních úmyslů a nasměrovat jejich energii jiným směrem.⁵⁹

---

⁵⁸ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

⁵⁹ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

3 Ústavní výchova a ochranná výchova

3.1 Charakteristika ústavní výchovy

Dle Zákona o rodině může soud nařídít ústavní výchovu nebo svěřit dítě do péče zařízení vyžadující okamžitou pomoc, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo pokud rodiče nemohou výchovu dítěte z jiných závažných důvodů zabezpečit.

Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda není možné zajistit výchovu dítěte náhradní rodinnou péčí nebo péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Náhradní rodinná péče a rodinná péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc má přednost před ústavní výchovou. Soud je povinen nejméně jednou za šest měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení ústavní výchovy nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. Soud si za tímto účelem vyžádá zprávy od orgánu sociálně-právní ochrany dětí, dále vyjádření dítěte, pokud je toho schopné s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost, a vyzve rovněž rodiče dítěte, aby vyjádřili své stanovisko.⁶⁰ Pokud soud rozhodne o umístění dítěte do ústavní nebo ochranné výchovy, upraví rovněž rozsah vyživovací povinnosti rodičů k dítěti.⁶¹

Nařízení ústavní výchovy je vážným zásahem do rodinných vztahů. Naříditi ji tedy lze jen na základě zákona. Ústavní výchova může být vhodná jako přechodné řešení, pokud bude dítě odebráno z rodiny do té doby, než pro něj bude nalezena vhodná rodina, nebo do doby, než se dítě bude moci vrátit zpět do původní rodiny. O nařízení ústavní výchovy rozhoduje vždy soud. Ústavní výchova zaniká rozhodnutím soudu, jestliže pominuly důvody pro její nařízení. Ústavní výchova může být nařízena jen u nezletilého dítěte.⁶² Z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po

---

⁶⁰ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, § 46

⁶¹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, § 103

⁶² HRUŠÁKOVÁ, Milana. Současná právní úprava rodinného práva. In: VESELÁ, Renata et al. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 262 s. ISBN 80-86432-48-3

dosažení zletilosti.⁶³ Návrh na nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy podává soudu obecní úřad obce s rozšířenou působností.⁶⁴

3.2 Charakteristika ochranné výchovy

Zákon stanoví, že soud pro mládež může mladistvému uložit ochrannou výchovu, pokud o jeho výchovu není náležitě postaráno a pokud nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije. Soud pro mládež může mladistvému uložit ochrannou výchovu, pokud dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána nebo pokud prostředí, ve kterém žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy. Soud pro mládež může mladistvému uložit ochrannou výchovu za předchozích podmínek, pokud nepostačí uložení výchovných opatření.⁶⁵

Ochrannou výchovu může uložit soud pro mládež i dítěti mladšímu patnácti let, dopustí-li se činu jinak trestného. Soud pro mládež uloží ochrannou výchovu dítěti, které spáchalo čin, za nějž trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok svého věku a je mladší patnácti let. Ochranná výchova může být uložena též dítěti mladšímu patnácti let, pokud to odůvodňuje povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy.⁶⁶ Ochranná výchova trvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého. Vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku.⁶⁷

---

⁶³ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, § 46

⁶⁴ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, § 14

⁶⁵ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 22

⁶⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 93

⁶⁷ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 22

3.3 Návrh na předběžné opatření

Soudní řízení může trvat delší dobu, zajištění ochrany dítěte však musí být bezodkladné. Pokud se nezletilé dítě ocitne bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj ohroženy, soudce nařídí předběžným opatřením, aby bylo dítě předáno do péče jiné fyzické osoby nebo ústavu.⁶⁸ Návrh na vydání předběžného opatření podává soudu obecní úřad obce s rozšířenou působností.⁶⁹ Předběžné opatření trvá po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti. Bylo-li před uplynutím doby zahájeno řízení ve věci samé, může soud předběžné opatření opakovaně prodloužit o jeden měsíc tak, aby celková doba trvání předběžného opatření nepřesáhla šest měsíců. O návrhu musí soud rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 24 hodin od podání.⁷⁰

3.4 Činnost orgánů sociálně právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany dětí, jimiž jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo a Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí.⁷¹

Obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje dodržování práv dítěte v zařízeních ústavní nebo ochranné výchovy. U dětí umístěných v zařízeních sleduje především rozvoj duševních a tělesných schopností, dále zda přetrvávají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení, jak se vyvíjejí vztahy mezi dětmi a jejich rodiči a zda jsou do zařízení umístěni společně sourozenci. Zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu je povinen navštívit dítě, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova nejméně jednou za tři měsíce a je oprávněn s dítětem hovořit bez přítomnosti dalších osob a nahlížet do dokumentace dítěte. Zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu je také povinen

⁶⁸HRUŠÁKOVÁ, Milana. Současná právní úprava rodinného práva. In: VESELÁ, Renata et al. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 262 s. ISBN 80-86432-48-3.

⁶⁹ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, § 16

⁷⁰ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 76a

⁷¹ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, § 4

nejméně jednou za tři měsíce navštívit rodiče dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Pokud zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu zjistí, že ústavní zařízení porušuje povinnosti plynoucí ze zákona, musí tuto skutečnost oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, zřizovateli ústavního zařízení a soudu, který nařídil ústavní výchovu nebo uložil ochrannou výchovu.⁷²

Ředitel ústavního zařízení může povolit pobyt dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova, u rodičů nebo jiných fyzických osob jen po předchozím písemném souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Při vydávání písemného souhlasu s pobytem dítěte mimo ústavní zařízení, přihlíží obecní úřad obce s rozšířenou působností především k rodinnému a sociálnímu prostředí, ve kterém by dítě pobývalo.⁷³

3.5 Zařízení ústavní a ochranné výchovy

Ústavní a ochranná výchova se vykonává v ústavních zařízeních. Tato zařízení jsou diferencovaná dle věku dítěte, dle jeho fyzických a psychických schopností a podle důvodu rozhodnutí o ústavní nebo ochranné výchově.⁷⁴ Těmito zařízeními jsou školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, ústavy sociální péče¹ a zvláštní dětská zdravotnická zařízení.⁷⁵

Zvláštní dětská zdravotnická zařízení jsou kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let věku.⁷⁶ Kojenecké ústavy poskytují ústavní a výchovnou péči dětem, jejichž vývoj je ohrožen nevhodným domácím prostředím. V kojeneckém ústavu je poskytována péče dětem zpravidla do 1 roku věku. Dětské domovy poskytují ústavní a výchovnou péči dětem ve věku od 1 do 3 let, pokud ze zdravotních nebo sociálních důvodů není nutné ji poskytovat starším dětem. Péče je poskytována dětem, o něž nemá kdo pečovat nebo jimž

⁷² Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, §29

⁷³ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, §30

⁷⁴ NOVOTNÁ, Věra a FEJT, Vladimír. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2009. 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8.

⁷⁵ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, §29

⁷⁶ Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, § 38

nelze ze sociálních důvodů zajistit péči ve vlastní rodině, popřípadě náhradní rodinnou péčí.⁷⁷

Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Tato zařízení poskytují péči jinak poskytovanou rodiči nebo jinými osobami, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy, dětem s nařízenou ústavní výchovou, nebo uloženou ochrannou výchovou, nebo dětem, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření.⁷⁸

Diagnostický ústav je zařízení, které přijímá děti s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou, nebo děti, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření, a na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity zařízení, umísťuje děti do dětských domovů, dětských domovů se školou a výchovných ústavů, jež se nacházejí v územním obvodu diagnostického ústavu. Diagnostický ústav provádí komplexní vyšetření a zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb dítěte.

Diagnostický ústav plní úkoly diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační a koordinační. Diagnostický úkol spočívá ve vyšetření úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických činností. V rámci vzdělávacího úkolu se zjišťuje úroveň znalostí a dovedností dítěte. Terapeutický úkol směřuje k nápravě poruch v sociálních vztazích a v chování dítěte. Výchovné a sociální úkoly se vztahují k osobnosti dítěte a jeho rodinné situaci. Organizační oblast se týká umístění dítěte do zařízení v územním obvodu diagnostického ústavu. Koordinační úkol spočívá ve sjednocení součinnosti s orgány státní správy a dalšími osobami zabývajícími se péčí o dítě. Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 8 týdnů.⁷⁹ Diagnostické ústavy nebo výchovné skupiny diagnostických ústavů jsou diferencovány podle věku nebo podle pohlaví dítěte.⁸⁰

---

⁷⁷ Vyhláška 242/1991 Sb., o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi, § 20

⁷⁸ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, § 2

⁷⁹ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, § 5

⁸⁰ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, § 10

Dětský domov pečuje o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Dětský domov plní úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. V dětském domově jsou umístěny děti zpravidla ve věku od 3 do 18 let. Do dětského domova mohou být umístěny i nezletilé matky se svými dětmi.⁸¹

Dětský domov se školou zajišťuje péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování nebo které pro svou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči. Dětský domov se školou zajišťuje péči o děti s uloženou ochrannou výchovou a péči o nezletilé matky s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou. Do dětského domova se školou jsou zpravidla umisťovány děti ve věku od 6 let do ukončení povinné školní docházky.⁸²

Výchovný ústav poskytuje péči dětem starším 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Plní úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě mladší 15 let, má-li uloženou ochrannou výchovu a v jehož chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. V případech zvláště závažných poruch chování může být do výchovného ústavu umístěno i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let.⁸³

---

⁸¹ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, § 12

⁸² Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, § 13

⁸³ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, § 14

4 Výzkumné šetření

4.1 Výzkumný cíl

Cílem mého šetření je sledovat projevy a souvislosti agrese, případně i šikany ve vybraných dětských domovech.

Výzkumné otázky:

1. Co si vychovatelé z dětských domovů představují pod pojmem šikana?
2. Jaké zkušenosti mají vychovatelé s výskytem šikany v dětských domovech?
3. Co si děti z dětských domovů představují pod pojmem šikana?
4. Objevuje se šikana ve sledovaných dětských domovech? Pokud ano, v jaké formě?
5. Existují ve sledovaných dětských domovech dokumenty, které se zabývají šikanou? Pokud ano, co je jejich obsahem?
6. Jaká opatření týkající se prevence šikany tyto dětské domovy přijímají?

Zvolila jsem smíšené výzkumné šetření, které zahrnuje kombinaci kvalitativního a kvantitativního výzkumu.

4.2 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek zahrnuje 40 dětí ve věku 10-19 let z dětských domovů. Pro potřeby šetření jsem v některých částech rozdělila respondenty na dvě kategorie podle věku, a to 10-14 let a 15-19 let. Výzkumný vzorek zahrnuje 23 chlapců a 17 dívek. Dotazník vyplnilo 30 dětí z Dětského domova Domino a 10 dětí z Dětského domova Cheb. Výzkumný vzorek zahrnuje také 8 vychovatelů, z toho 7 žen a 1 muže. S vychovateli ze sledovaných dětských domovů jsem uskutečnila rozhovor.

4.3 Výzkumné metody

4.3.1 Dotazník

Písemné dotazování se dělí na adresné a neadresné. Pro neadresné písemné dotazování se používá pojmu anketa. Pro adresné písemné dotazování se používá pojmu dotazník. Písemné dotazování spočívá v tom, že respondent sám písemně odpovídá na otázky v dotazníku. Písemné dotazování je levnější a nedochází k nežádoucímu ovlivnění působením osoby tazatele. Výhodou rovněž je, že respondent si sám určí dobu, kdy zodpoví otázky obsažené v dotazníku. Jako nevýhody lze označit nízkou návratnost, nemožnost zkontrolovat, zda dotazník skutečně vyplnila oslovená osoba a nemožnost kontrolovat podmínky, za nichž byl dotazník vyplňován. Nevýhodou je rovněž i možnost rozmyšlení si odpovědi jedince, který zodpovídá otázky. To může mít za následek nezachycení cenných spontánních odpovědí.⁸⁴

Zpracovala jsem dotazník, který se skládá z 19 otázek (viz příloha č. 1). Při tvorbě dotazníků jsem se inspirovala dotazníkem, který je součástí literatury Michala Koláře. Dotazník obsahuje otevřené otázky, polootevřené otázky, uzavřené otázky a nedokončené věty. K vyplnění dotazníku bylo zapotřebí 15-20 minut. Dotazník jsem respondentům předávala osobně. Prostřednictvím dotazníkového šetření jsem se snažila především zjistit, co si děti představují pod pojmem šikana, zda se objevuje šikana v dětských domovech, a pokud ano, tak v jaké podobě.

4.3.2 Rozhovor

Rozhovor se používá v nejrůznějších výzkumných situacích. Jedná se o interakci mezi tazatelem a dotazovaným, ve které se tazatel snaží získat různé informace. Vedení rozhovoru vyžaduje dovednost, citlivost, porozumění a koncentraci. Je třeba učinit rozhodnutí týkající se obsahu, formulace a pořadí otázek a délky rozhovoru.⁸⁵ Jako

⁸⁴ SURYNEK, Alois, Růžena KOMÁRKOVÁ a Eva KAŠPAROVÁ. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, 2001. 160 s. ISBN 80-7261-038-4.

⁸⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

výzkumnou techniku jsem si zvolila polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami (viz příloha č. 2). Vychovatelům jsem položila 6 otevřených otázek. Délka rozhovoru byla 10-15 minut. Prostřednictvím šetření jsem se snažila zjistit, co si vychovatelé představují pod pojmem šikana, zmapovat jejich zkušenosti s výskytem této agresivní poruchy chování ve sledovaných dětských domovech a zjistit, zda se věnují oblasti prevence.

4.3.3 Analýza dokumentů

Specifičnost práce s dokumenty spočívá v tom, že materiály existují nezávisle na výzkumné činnosti. Tyto dokumenty nevytváří ten, kdo provádí výzkum. Nejde tedy o metodu získávání dat v pravém slova smyslu. Data jsou již vytvořena a výzkumník je musí pouze nashromáždit. Výzkumník neovlivní podobu těchto dat. Analýza dokumentů je výzkumná strategie založená na analýze existujícího materiálu.

Rozeznáváme čtyři základní varianty analýzy dokumentu, a to analýzu písemných dokumentů, analýzu obrazových a zvukových dokumentů, analýzu jiných hmotných dokumentů a vzájemnou kombinaci předchozích variant.⁸⁶ Jako výzkumnou metodu jsem si vybrala analýzu písemného dokumentu. Analýza se týkala dokumentu vztahujícího se k šikaně. Dokument, který jsem analyzovala, se nazývá Přehled informací a kontaktů vztahujících se k problematice šikany ve školách a školských zařízeních na území Plzeňského kraje.

4.4 Realizace výzkumného šetření

Výzkumné šetření bylo realizováno v Dětském domově Domino a v Dětském domově Cheb od ledna 2012 do března 2012.

---

⁸⁶ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

Dětský domov Domino

Dětský domov Domino byl otevřen 26. 8. 1986. V Dominu žijí chlapci a dívky ve věku od 3 do 18 let, případně do ukončení vzdělávání, nejdéle však do 26 let. Dětský domov Domino je příspěvková organizace. Domino zajišťuje dětem výchovnou, hmotnou a sociální péči. Cílovou skupinu tvoří převážně děti, které nemohou být vychovávány ve vlastní rodině a nemohou být osvojeny nebo umístěny v jiné náhradní rodinné péči. Do Domina jsou děti umísťovány prostřednictvím Dětského diagnostického ústavu v Plzni. V Dominu je 7 heterogenních rodinných skupin. Každá rodinná skupina má 6 až 8 dětí. V současné době je v Dominu umístěno 55 dětí. Každá rodinná skupina hospodaří samostatně s financemi, které jsou jí přidělovány podle počtu dětí a jejich věku.⁸⁷

Jelikož je Domino dětský domov rodinného typu, žijí zde na principu rodinného soužití. Děti se učí samostatnosti a pomáhají vychovatelům s veškerými činnostmi, které jsou potřebné k zajištění domácnosti. Ve všech rodinných skupinách je zastoupen mužský element v podobě vychovatele. 3 rodinné skupiny jsou v centrální budově, 4 rodinné skupiny jsou mimo ni. Nejstarší jednotlivci mohou využívat startovací byty nebo chráněné bydlení, které dětskému domovu poskytl Magistrát města Plzně. Toto bydlení se často užívá k ubytování zletilých dětí, které zůstávají v dětském domově na základě vlastní žádosti za účelem dokončení studia.⁸⁸ V Dominu je zaměstnaná také psychologka, která pravidelně uskutečňuje rozhovory s dětmi.

Dětský domov Cheb

Dětský domov v Chebu je právním subjektem od 1. 1. 1995. Od 1. 7. 2001 je zřizovatelem Karlovarský kraj. Dětský domov v Chebu je určen pro dívky a chlapce ve věku od 3 do 18 let, případně do ukončení vzdělávání, nejdéle však do 26 let. Dětský domov přijímá děti výhradně z Dětského diagnostického ústavu v Plzni. Dětský domov zajišťuje dětem zdravotní a výchovnou péči a dohlíží na jejich fyzický a psychický rozvoj. V Dětském domově v Chebu jsou 3 heterogenní rodinné skupiny, které jsou umístěny

---

⁸⁷ Výroční zpráva o činnosti Dětského domova DOMINO v Plzni za rok 2010 - 2011. In: *Dětský domov DOMINO* [online]. 20.10.2011 [cit. 2012-02-11]. Dostupné z: <http://dddomino.webgarden.cz/dokumenty>

⁸⁸ Úvodní. *Dětský domov DOMINO* [online]. [cit. 2012-02-11]. Dostupné z: <http://dddomino.webgarden.cz/>

v jedné budově. Každá rodinná skupina má 6 až 8 dětí. V současné době je v Dětském domově v Chebu umístěno 21 dětí.⁸⁹

4.5 Výsledky výzkumného šetření

4.5.1 Dotazníky

Výsledky dotazníkového šetření prezentuji prostřednictvím tabulek a grafů, které jsem doplnila slovním komentářem. Výsledky dotazníkového šetření jsou vyčísleny v prostých četnostech. Pro srovnání jsem výsledky vyčísčila rovněž v procentech.

1 Viděl jsi někdy, jak někdo někomu v dětském domově ubližuje?

Ano

Ne

Na otázku č. 1 odpovídalo 40 respondentů, z toho 30 dětí z Dětského domova Domino a 10 dětí z Dětského domova Cheb.

Tabulka 3 – otázka č. 1

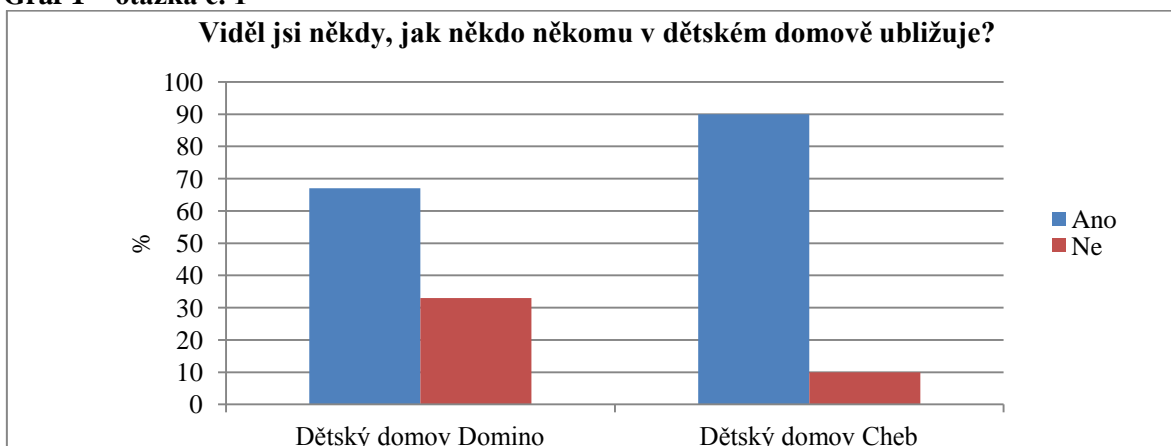
	ano		ne	
DD Domino	četnost	%	četnost	%
celkem	20	67	10	33
chlapci	14	70	6	30
dívky	6	60	4	40

Tabulka 4 – otázka č. 1

	ano		ne	
DD Cheb	četnost	%	četnost	%
celkem	9	90	1	10
chlapci	3	100	0	0
dívky	6	86	1	14

⁸⁹ Vnitřní řád Dětského domova v Chebu, s. 3

Graf 1 – otázka č. 1

U otázky č. 1 jsem se zaměřila na porovnání výsledků mezi Dětským domovem Domino a Dětským domovem Cheb. Z grafu a tabulek vyplývá, že 67 % dětí z Dětského domova Domino vidělo, jak někdo někomu ubližuje a 33 % dětí nebylo svědkem žádného ubližování. V Dětském domově v Chebu odpovědělo 90 % dětí, že vidělo, jak někdo někomu ubližuje, a pouze 10 % odpovědělo, že žádné ubližování nevidělo. Z celkového počtu 40 respondentů odpovědělo 29 respondentů (73 %), že vidělo, jak bylo někomu v dětském domově ubližováno, 11 respondentů (27 %) nebylo svědkem ubližování.

2 Ten, kdo ubližuje, je chlapec, nebo dívka?

Chlapec

Dívka

Chlapec i dívka

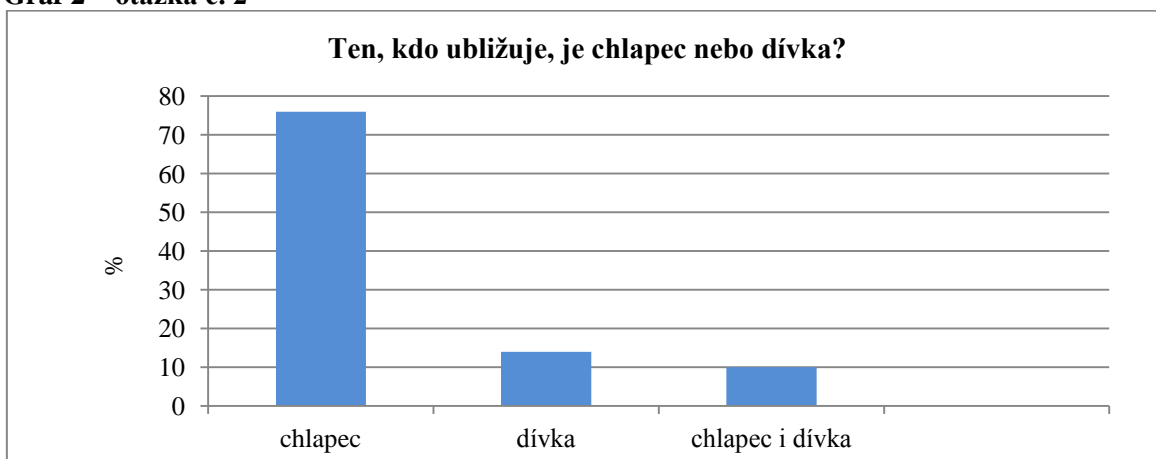
Na otázku č. 2 odpovídali pouze respondenti, kteří odpověděli ano na otázku č. 1. Na tuto otázku tedy odpovídalo 29 respondentů, z toho 17 chlapců a 12 dívek.

Tabulka 5 – otázka č. 2

	chlapec		dívka		chlapec i dívka	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
celkem	22	76	4	14	3	10
chlapci	14	82	3	18	0	0
dívky	8	67	1	8	3	25

Graf 2 – otázka č. 2

Z tabulky a grafu vyplývá, že 76 % dotazovaných označilo, že ten, kdo ubližuje, je chlapec. 14 % respondentů označilo, že ten, kdo ubližuje, je dívka. 10 % tázaných odpovědělo, že tím, kdo ubližuje, bývá chlapec i dívka. Z uvedeného tedy vyplývá, že děti nejčastěji viděly, že ten, kdo ubližuje, je chlapec. Výsledek tedy odpovídá poznatkům literatury, že u chlapců se objevuje vyšší agresivita.

3 Kolik je těch, co ubližují?

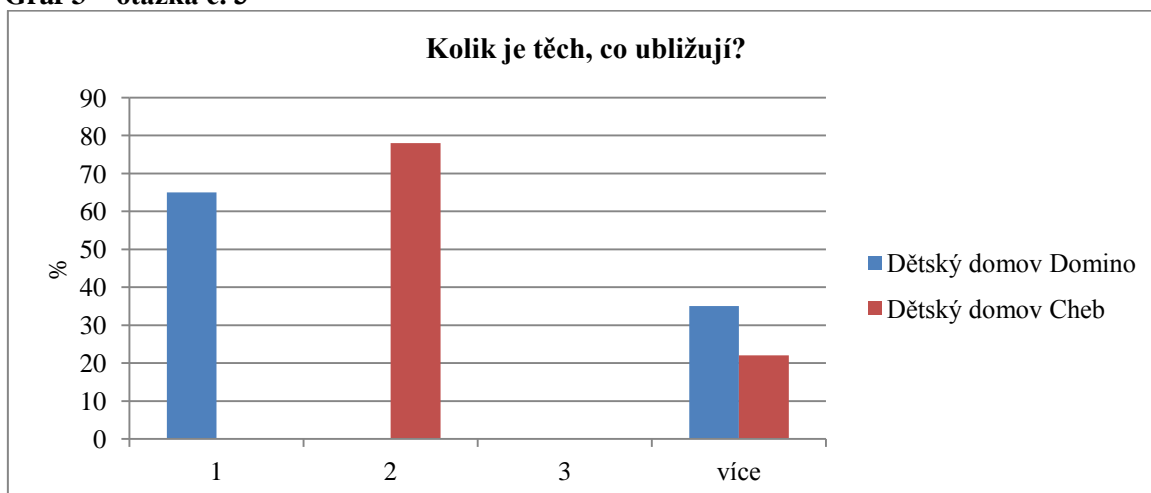
1   2   3   více

Na otázku č. 3 odpovídali pouze respondenti, kteří odpověděli ano na otázku č. 1. Na tuto otázku tedy odpovídalo 29 respondentů, z toho 20 dětí z Dětského domova Domino a 9 dětí z Dětského domova Cheb.

Tabulka 6 – otázka č. 3

	1		2		3		více	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%	četnost	%
celkem	13	45	7	24	0	0	9	31
DD Domino	13	65	0	0	0	0	7	35
DD Cheb	0	0	7	78	0	0	2	22

Graf 3 – otázka č. 3

U této otázky jsem se opět zaměřila na porovnání výsledků mezi respondenty z Dětského domova Domino a z Dětského domova Cheb. Z celkového počtu 20 respondentů z Domina odpovědělo 65 % dotazovaných, že agresor je pouze jeden, a 35 % respondentů uvedlo, že agresorů je více. Z Dětského domova Cheb z 9 respondentů odpovědělo 78 % dotazovaných, že agresoři jsou 2, a 22 % zvolilo odpověď, že agresorů je více. U respondentů z Domina převládá odpověď, že agresor je pouze 1, oproti tomu respondenti z Chebu volili nejčastěji odpověď, že agresoři jsou 2.

4 Jak ubližuje? Můžeš zakroužkovat víc než jednu možnost.

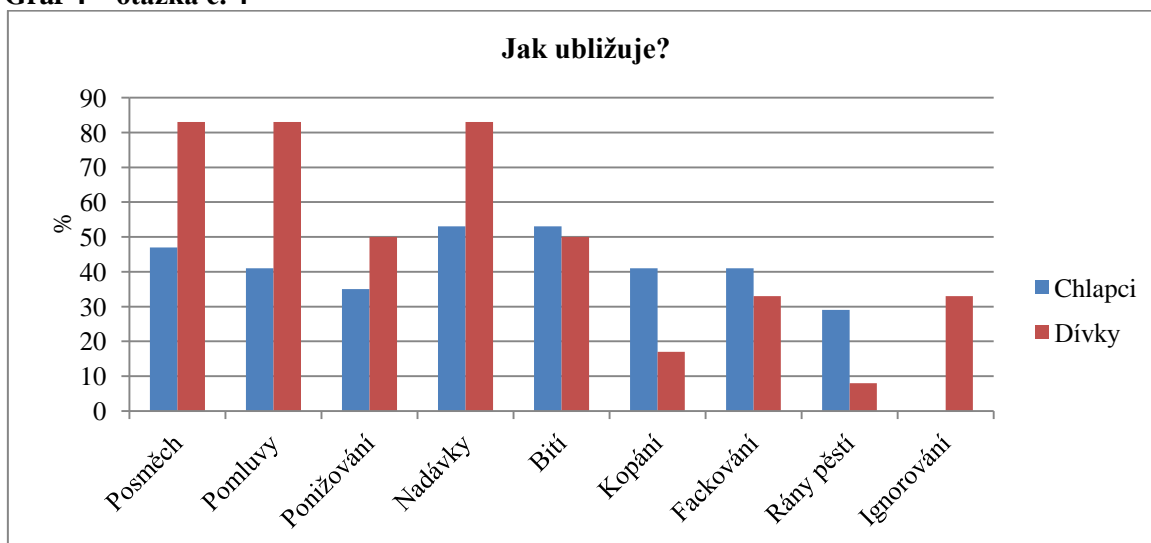
- posměch
- pomluvy
- ponižování
- nadávky
- bití
- kopání
- fackování
- rány pěstí
- ignorování
- pokud jinak, jak?

Na otázku č. 4 odpovídali pouze respondenti, kteří odpověděli ano na otázku č. 1. Na tuto otázku tedy odpovídalo 29 respondentů, z toho 17 chlapců a 12 dívek. Každý mohl zakroužkovat více než jednu odpověď.

Tabulka 7 – otázka č. 4

	celkem		chlapci		dívky	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
posměch	18	62	8	47	10	83
pomluvy	17	59	7	41	10	83
ponižování	12	41	6	35	6	50
nadávky	19	66	9	53	10	83
bití	15	52	9	53	6	50
kopání	9	31	7	41	2	17
fackování	11	38	7	41	4	33
rány pěstí	6	21	5	29	1	8
ignorování	4	14	0	0	4	33
jinak	0	0	0	0	0	0

Graf 4 – otázka č. 4

U otázky č. 4 porovnávám rozdíl mezi odpověďmi dívek a odpověďmi chlapců. Vzhledem k tomu, že každý respondent mohl označit více možností, přesahuje výsledný součet 100 %. Z grafu je patrné, že dívky, oproti chlapcům, více označovaly posměch, pomluvy, ponižování, nadávky a ignorování. Chlapci označovali častěji bití, kopání, fackování a rány pěstí. Z výsledků vyplývá, že dívky byly častěji svědkem psychického ubližování, chlapci viděli spíše fyzické ubližování. Domnívám se, že dívky jsou emotivnější, a proto jsou vnímavější k psychickému ubližování. Chlapci, dle mého názoru, považují za ubližování více fyzické násilí.

5 Zamysli se a napiš, jak často dochází k ubližování:

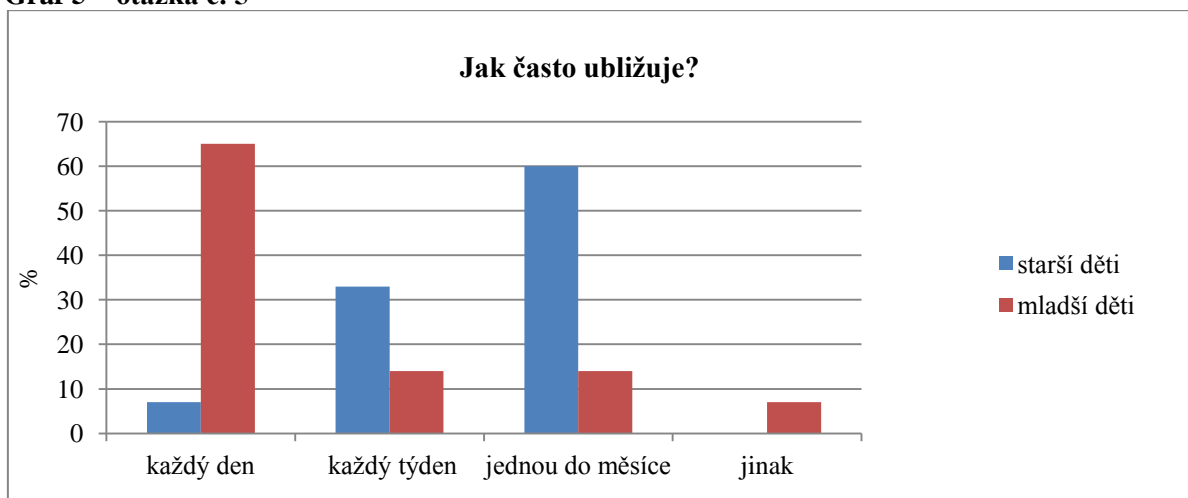
- téměř každý den
- téměř každý týden
- asi jednou do měsíce
- pokud jinak, jak?

Na otázku č. 5 odpovídali pouze respondenti, kteří odpověděli ano na otázku č. 1. Na tuto otázku tedy odpovídalo 29 respondentů, z toho 15 dětí staršího věku (15-19 let) a 14 dětí mladšího věku (10-14 let).

Tabulka 8 - otázka č. 5

	každý den		každý týden		jednou měsíčně		jinak	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%	četnost	%
celkem	10	35	7	24	11	38	1	3
starší děti	1	7	5	33	9	60	0	0
mladší děti	9	65	2	14	2	14	1	7

Graf 5 – otázka č. 5

U otázky č. 5 porovnávám výsledky respondentů mladšího a staršího věku. Jak ukazuje graf, mladší děti volily převážně odpověď téměř každý den. Tuto odpověď zvolilo 65 % mladších respondentů. Jedna z mladších dívek označila odpověď jinak a připsala k tomu poznámku „několikrát za den“. U starších dětí převládá odpověď asi jednou do měsíce. Tuto odpověď zvolilo 60 % starších respondentů. Domnívám se, že mladší děti jsou citlivější, a proto si mohou představit pod pojmem ubližování širší škálu projevů chování.

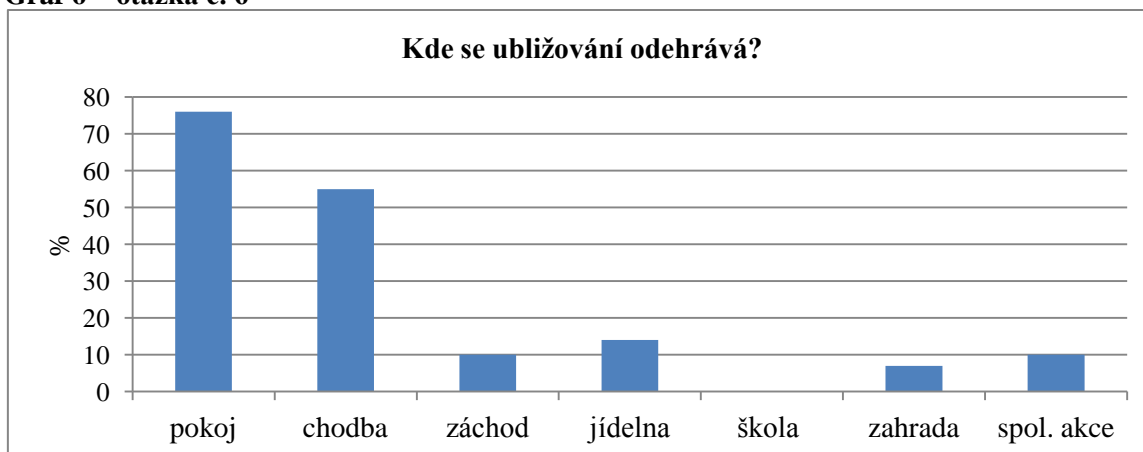
6 Kde se to děje? Můžeš zakroužkovat víc než jednu možnost.

- v pokoji
- na chodbě
- na záchodě
- v jídelně
- ve škole
- na zahradě
- společné akce
- pokud jinde, kde?

Na otázku č. 6 odpovídali pouze respondenti, kteří odpověděli ano na otázku č. 1. Na tuto otázku tedy odpovídalo 29 respondentů. Každý mohl zakroužkovat více než jednu odpověď.

Tabulka 9 – otázka č. 6

	celkem	
	četnost	%
pokoj	22	76
chodba	16	55
záchod	3	10
jídelna	4	14
škola	0	0
zahrada	2	7
spol. akce	3	10
jinde	0	0

Graf 6 – otázka č. 6

Vzhledem k tomu, že každý respondent mohl označit více možností, přesahuje výsledný součet 100 %. Z výsledků vyplývá, že děti mohly nejčastěji pozorovat, jak někdo někomu ubližuje v pokoji. Tuto odpověď zvolilo 76 % dotazovaných. Ubližování se tedy nejčastěji odehrává v pokoji, kde jsou děti bez přítomnosti vychovatelů. Jedna dívka z Dětského domova Cheb zakroužkovala téměř všechny možnosti a dopsala slovní komentář „*děje se to skoro všude*“.

7 Máš ve skupině dobrého kamaráda nebo kamarádku?

Ano

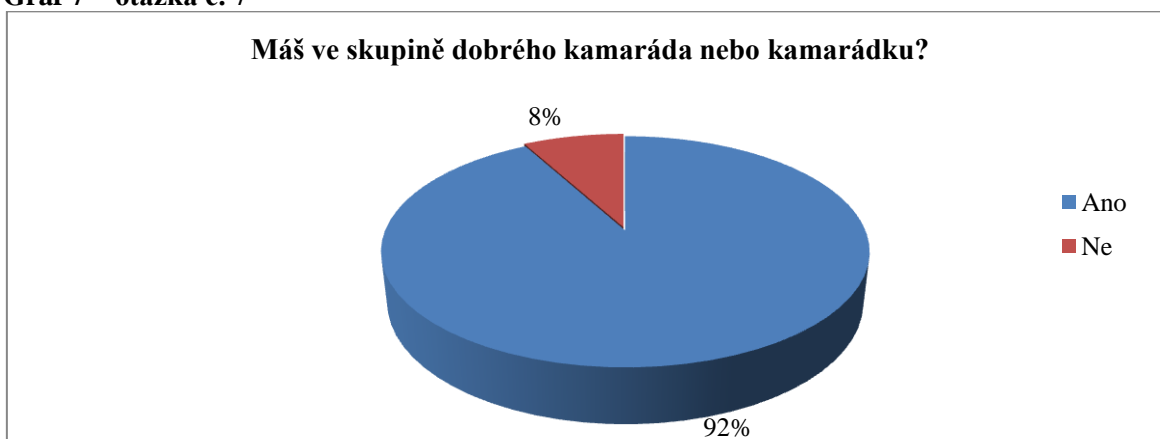
Ne

Na otázku č. 7 odpovídalo 40 respondentů, z toho 23 chlapců a 17 dívek.

Tabulka 10 – otázka č. 7

	ano		ne	
	četnost	%	četnost	%
celkem	37	92	3	8
chlapci	23	100	0	0
dívky	14	82	3	18

Graf 7 – otázka č. 7

Respondenti volili převážně odpověď ano. Tuto odpověď zvolilo 92 % dotazovaných. 8 % respondentů označilo odpověď ne. Jak ukazuje tabulka, 8 % představují 3 dívky. Domnívám se, že to může být zapříčiněno tím, že dívky mohou být v dětském domově pouze krátkou dobu a mohou se teprve adaptovat na nové prostředí.

8 Ublížíval někdy někdo tobě?

Ano

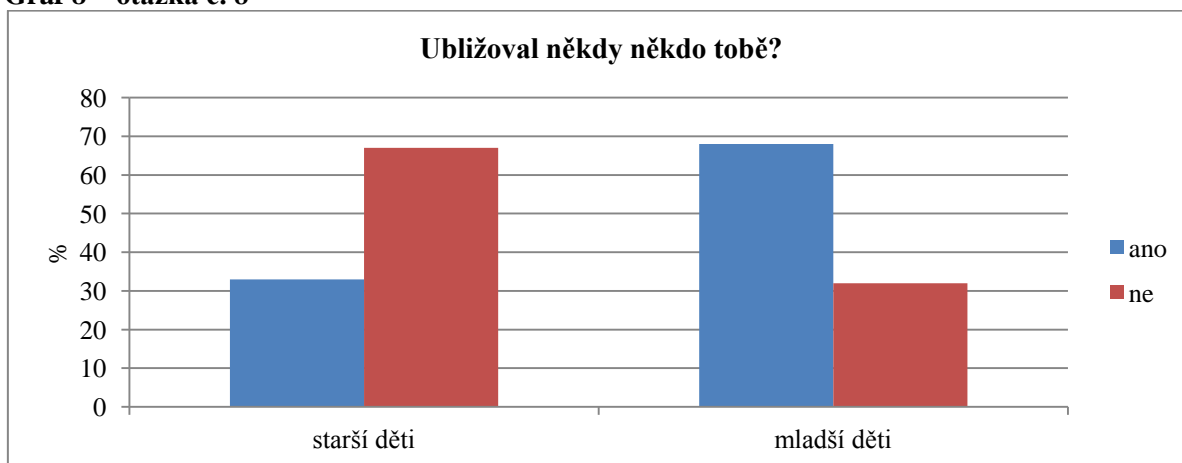
Ne

Na otázku č. 8 odpovídalo 40 respondentů, z toho 21 starších respondentů (15-19 let) a 19 mladších respondentů (10-14 let).

Tabulka 11 – otázka č. 8

	ano		ne	
	četnost	%	četnost	%
celkem	20	50	20	50
starší děti	7	33	14	67
mladší děti	13	68	6	32

Graf 8 – otázka č. 8

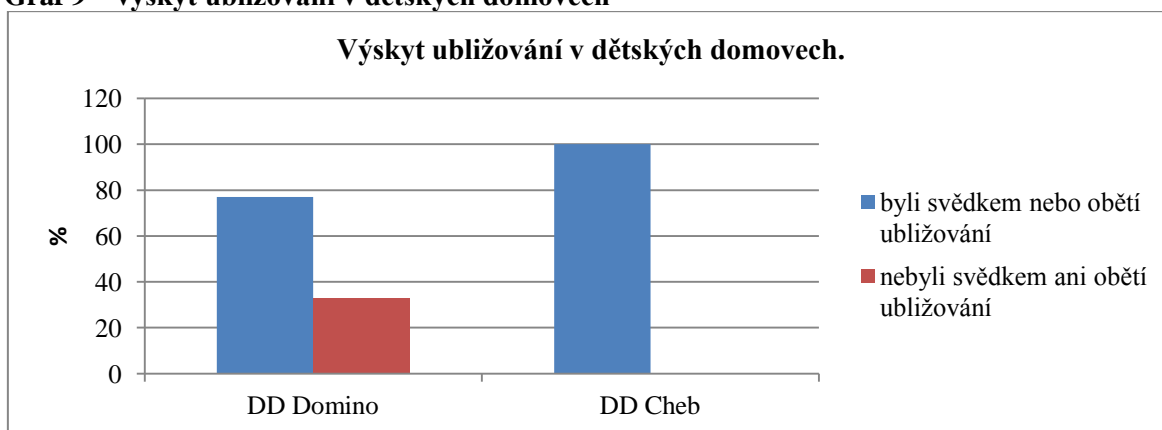

U otázky č. 8 jsem se zaměřila na rozdílné odpovědi mladších a starších respondentů. 68 % mladších respondentů odpovědělo, že jim někdo v dětském domově ublížoval. 32 % mladších dětí odpovědělo, že jim v tomto zařízení ublížováno nebylo. Mladší respondenti tedy převážně volili odpověď ano. Oproti tomu 67 % starších respondentů zvolilo odpověď ne, tedy že jim v dětském domově ublížováno nebylo. 33 % starších dětí odpovědělo, že jim zde již bylo ublížováno. Domnívám se, že výsledek je ovlivněn tím, že mladší děti bývají většinou fyzicky slabší a jsou tedy snadnější obětí agresivního chování.

V následujícím grafu shrnu celkový počet respondentů, kteří v dotazníku označili, že buď viděli, jak v dětském domově někdo ubližuje někomu jinému, nebo někdo ublížil přímo jim, a nebo obě tyto možnosti. Tito respondenti tedy odpověděli ano na otázku č. 1 nebo ano na otázku č. 8, a nebo ano na obě tyto otázky. Do grafu zahrnu i respondenty, kteří, dle svých odpovědí, nikdy neviděli, jak v dětském domově někdo někomu ubližuje, ani nikdo neublížil jim. Tito respondenti odpovídali ne na otázku č. 1 i na otázku č. 8.

Graf 9 – výskyt ubližování v dětských domovech

V DD Domino bylo 77 % respondentů svědkem, obětí nebo svědkem i obětí ubližování. 23 % dotazovaných nebylo svědkem ani obětí ubližování. V DD Cheb bylo 100 % respondentů svědkem, obětí nebo svědkem i obětí ubližování. Ačkoliv se na první pohled zdá, že v Dětském domově v Chebu je situace mnohem horší, nelze vzhledem k nevyrovnanému počtu respondentů ve sledovaných dětských domovech dělat jednoznačné závěry.

9 Pokud ano, zkusil(a) ses bránit?

Ano

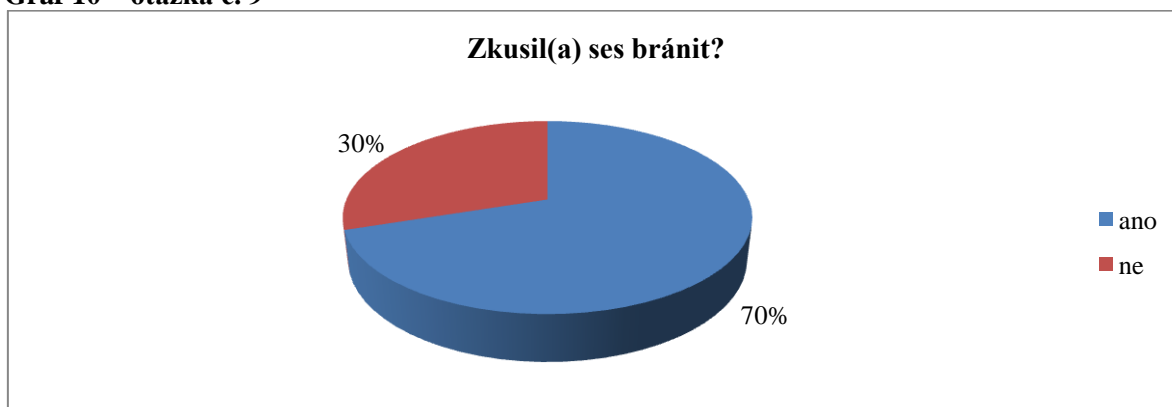
Ne

Na otázku č. 9 odpovídali pouze respondenti, kteří odpověděli ano na otázku č. 8. Na tuto otázku tedy odpovídalo 20 respondentů, z toho 11 chlapců a 9 dívek.

Tabulka 12 – otázka č. 9

	ano		ne	
	četnost	%	četnost	%
celkem	14	70	6	30
chlapci	7	64	4	36
dívky	7	78	2	22

Graf 10 – otázka č. 9

Z 20 respondentů uvedlo 70 %, že se pokusilo bránit a 30 % se bránit nepokusilo. Z uvedeného vyplývá, že většina dětí, kterým bylo někdy v dětském domově ubližováno, se pokusila bránit se.

10 Řekl(a) jsi někomu, že někdo ubližuje tobě nebo někomu jinému?

Ano

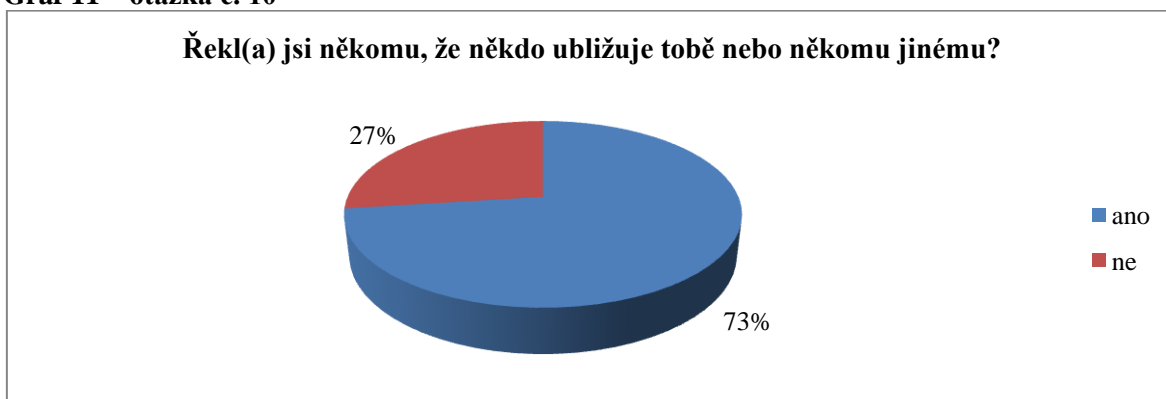
Ne

Na otázku č. 10 odpovídali pouze respondenti, kteří odpověděli ano na otázku č. 1 nebo ano na otázku č. 8, a nebo ano na obě tyto otázky. Na tuto otázku tedy odpovídalo 33 respondentů, z toho 18 chlapců a 15 dívek.

Tabulka 13 – otázka č. 10

	ano		ne	
	četnost	%	četnost	%
celkem	24	73	9	27
chlapci	13	72	5	28
dívky	11	73	4	27

Graf 11 – otázka č. 10

73 % dotazovaných, kterým bylo ubližováno nebo kteří byli svědkem ubližování, se svěřilo jiné osobě. 27 % respondentů tuto skutečnost neoznámilo nikomu. Domnívám se, že důvodem, proč se nesvěřili, byl stud a strach z posměchu ostatních.

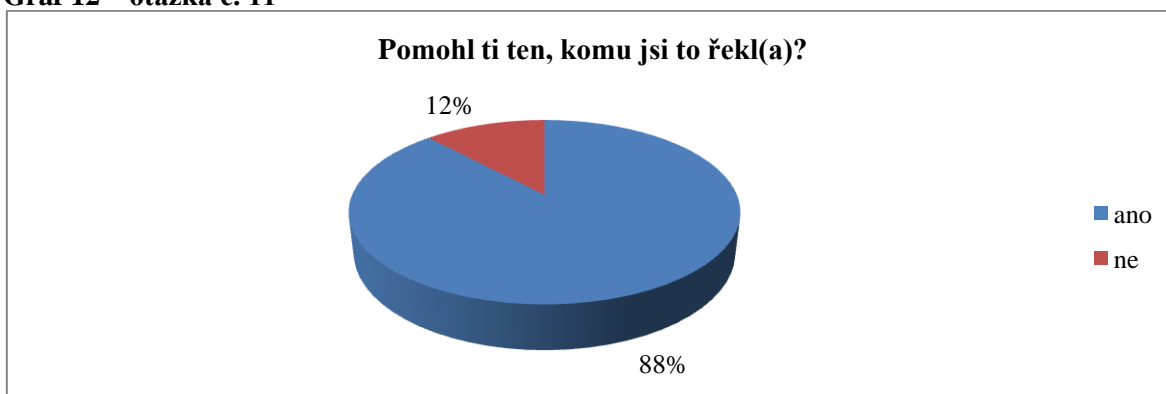
11 Pomohl ti ten, komu jsi to řekl(a)?

Ano

Ne

Na otázku č. 11 odpovídali pouze respondenti, kteří odpověděli ano na otázku č. 10. Na tuto otázku tedy odpovídalo 24 respondentů.

Graf 12 – otázka č. 11

88 % respondentů odpovědělo, že jim osoba, které se svěřili, pomohla. 12 % dotazovaných označilo, že jim osoba, které se svěřili, nepomohla. Bohužel jsem do dotazníku nezahrnula otázku, ve které bych zjišťovala, jaké osobě se respondenti svěřili.

12 Požádal(a) bys o pomoc vychovatele?

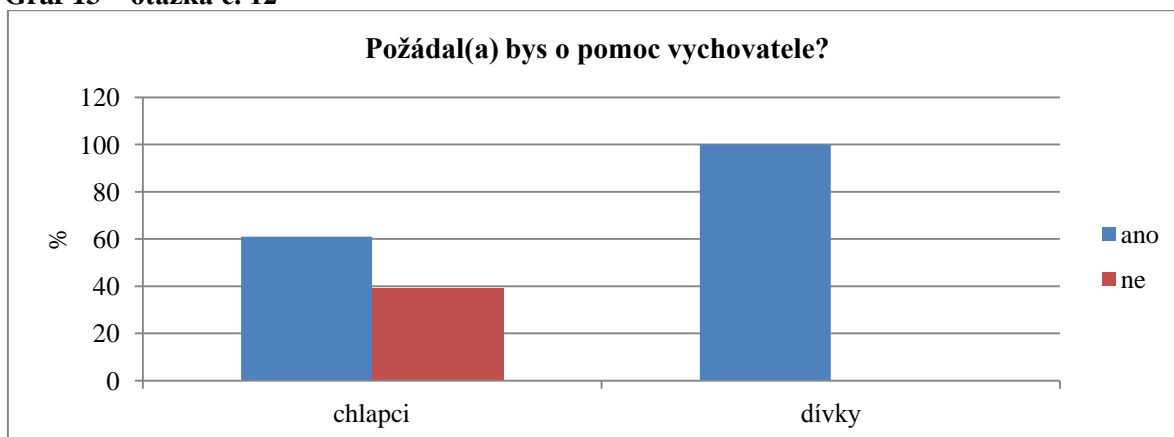
Ano

Ne

Na otázku č. 12 odpovídalo 40 respondentů, z toho 23 chlapců a 17 dívek.

Tabulka 14 – otázka č. 12

	ano		ne	
	četnost	%	četnost	%
celkem	31	78	9	22
chlapci	14	61	9	39
dívky	17	100	0	0

Graf 13 – otázka č. 12

100 % dívek odpovědělo, že by požádalo o pomoc vychovatele. 61 % chlapců by o pomoc vychovatele požádalo a 39 % chlapců by o pomoc nepožádalo. Z uvedeného vyplývá, že dívky vychovatelům důvěřují více než chlapci.

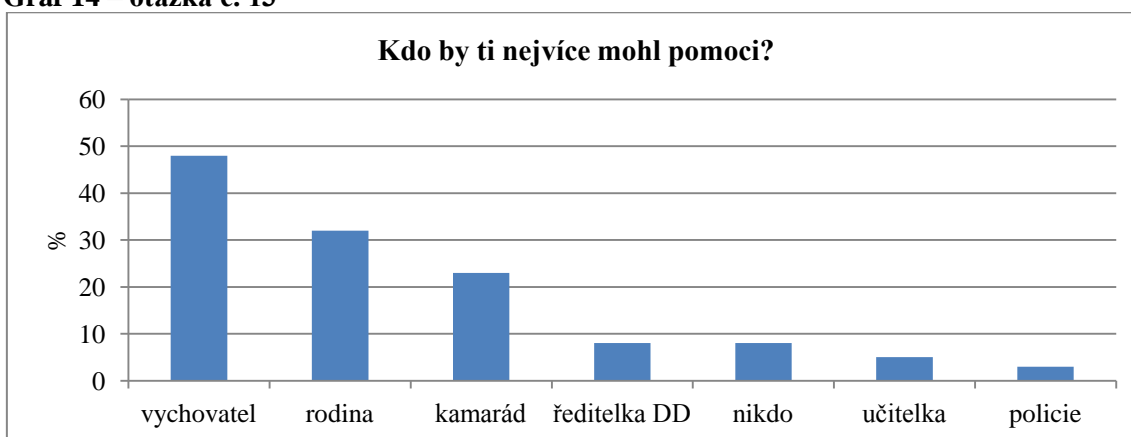
13 Kdo si myslíš, že by ti nejvíce mohl pomoci?

Na otázku č. 13 odpovídalo 40 respondentů. Tato otázka byla otevřená a respondenti na ni odpovídali vlastními slovy.

Tabulka 15 – otázka č. 13

	celkem	
	četnost	%
vychovatel	19	48
rodina	13	32
kamarád	9	23
ředitelka DD	3	8
nikdo	3	8
učitelka	2	5
policie	1	3

Graf 14 – otázka č. 13

Vzhledem k tomu, že každý respondent mohl uvést více možností, přesahuje výsledný součet 100 %. Odpovědi zahrnovaly 7 typů osob a institucí. Respondenti by se s prosbou o pomoc obrátili nejčastěji na vychovatele, rodiče a sourozence a na kamaráda nebo kamarádku. Na vychovatele by se obrátilo 48 % respondentů. Ačkoliv byla tato otázka otevřená, téměř polovina respondentů nejvíce důvěřuje vychovatelům. Někteří dotazovaní by se obrátili na ředitelku DD, učitelku ve škole nebo policii. Tři respondenti uvedli, že by se neobrátili na nikoho, protože si „nejvíc pomůžou sami“.

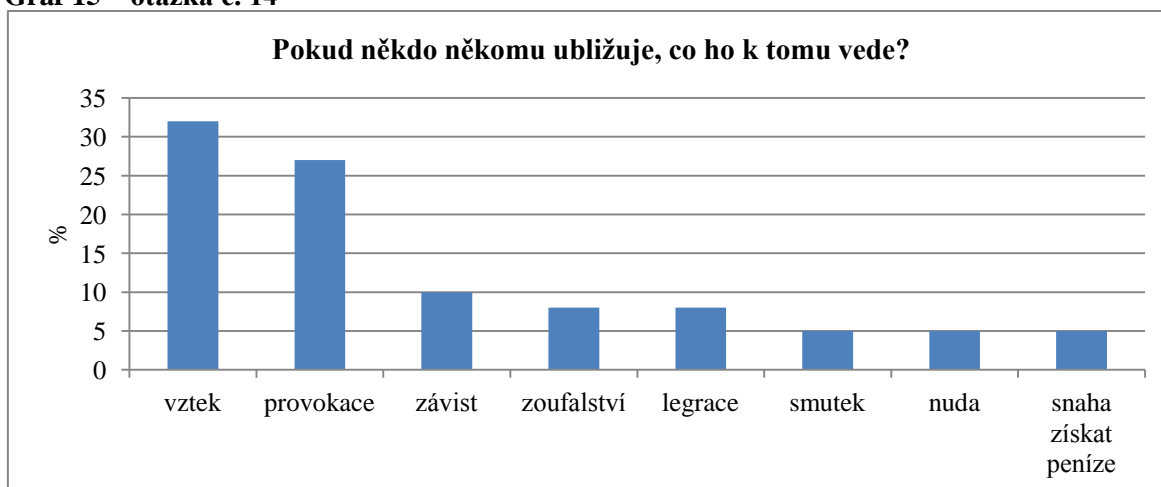
14 V případě, že někdo ubližuje někomu jinému, co myslíš, že ho k tomu vede?

Na otázku č. 14 odpovídalo 40 respondentů. Tato otázka byla otevřená a respondenti na ni odpovídali vlastními slovy.

Tabulka 16 – otázka č. 14

	celkem	
	četnost	%
vztek	13	32
provokace	11	27
závist	4	10
zoufalství	3	8
legrace	3	8
smutek	2	5
nuda	2	5
snaha získat peníze	2	5

Graf 15 – otázka č. 14

Na otázku č. 14 respondenti nejčastěji psali odpověď „vztek“ a „provokace.“ „Vztek“ zvolilo jako odpověď 32 % dotazovaných. Jeden respondent dopsal slovní komentář: „Oni ubližují, protože mají mnoho problémů s rodinou a ty neumí vyřešit, a proto si svůj vztek vybíjí na slabších.“ „Provokaci“ zvolilo 27 % respondentů. Tato odpověď byla doplněna vysvětlením: „Ubližuje, protože chce být populární a chce, aby se ho každý bál.“ Mezi odpověďmi se objevila i „závist“, „zoufalství“, „legrace“, „smutek“, „nuda“ a „snaha získat peníze.“

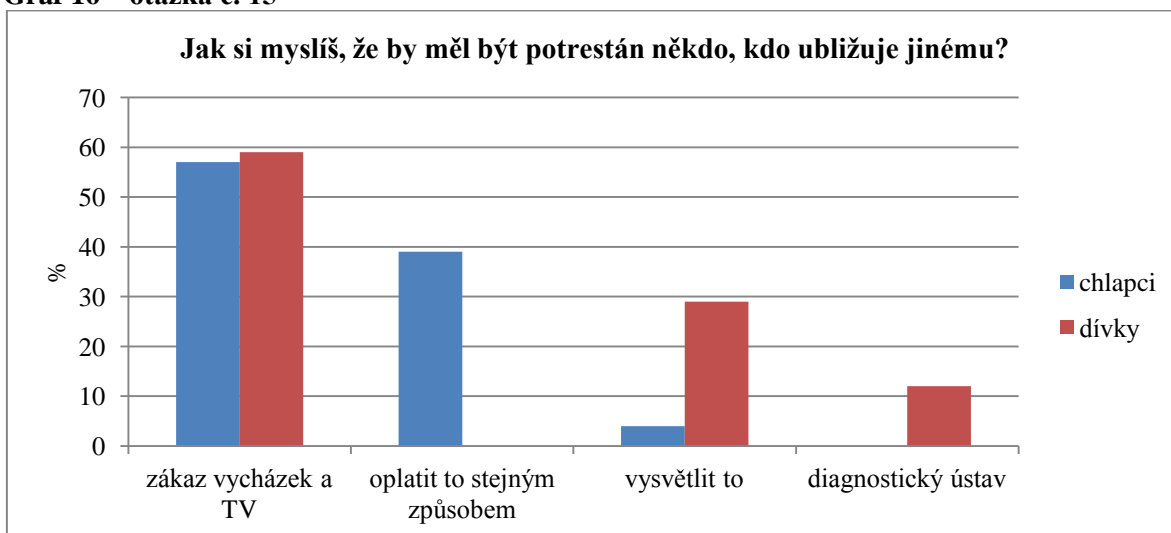
15 Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jinému?

Na otázku č. 15 odpovídalo 40 respondentů, z toho 23 chlapců a 17 dívek. Tato otázka byla otevřená a respondenti na ni odpovídali vlastními slovy.

Tabulka 17 – otázka č. 15

	zákaz		oplatit		vysvětlení		DÚ	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%	četnost	%
celkem	23	58	9	22	6	15	2	5
chlapci	13	57	9	39	1	4	0	0
dívky	10	59	0	0	5	29	2	12

Graf 16 – otázka č. 15

Respondenti zvolili 4 způsoby, jak by měl být agresor potrestán. Na otázku č. 15 odpovídali dívky i chlapci shodně nejčastěji „zákaz vycházek a TV.“ Tuto odpověď zvolilo 57 % chlapců a 59 % dívek. Druhé nejčastější odpovědi dívek a chlapců se však lišily. Dívky volily odpověď „vysvětlení.“ Tuto variantu zvolilo 29 % dívek. Dívky se domnívají, že pokud někdo ubližuje, měla by mu vychovatelka nebo jiná osoba vysvětlit, že se to nedělá. 39 % dotázaných chlapců odpovědělo, že by se mu to mělo „oplatit stejným způsobem.“ Chlapci se domnívají, že ubližování zastaví tím, že agresor sám zakusí, jaké to je. 12 % dívek se domnívá, že ten, kdo ubližuje, by měl jít do Diagnostického ústavu.

16. Které z těchto typů ubližování bys považoval(a) za šikanu? Můžeš zakroužkovat víc než jednu možnost.

- a) když někdo někoho bije každý den
- b) když někdo někomu vyhrožuje, že ho zbije, pokud mu každý týden nedá nějaké peníze
- c) když dá někdo někomu do tašky žížalu a ví, že se toho ten druhý bojí
- d) když někdo někoho tahá každý den za vlasy, i když ví, že ho to bolí
- e) když někdo nalije někomu jinému vodu do tašky
- f) když někdo někomu počmárá výkres nebo písemku
- g) když se poperou dva stejně silní kluci, protože se jim líbí stejná holka
- h) když někdo někomu schválně kope do věci
- i) když někdo brání jinému, aby hrál ve svém volném čase fotbal nebo jinou hru
- j) když někdo někomu opakovaně schovává věci
- k) když někdo někomu opakovaně vymýšlí přezdívky a zesměšňuje ho před ostatními
- l) když někdo opakovaně navádí ostatní, aby s někým nemluvili a nevěšili si ho

Na otázku č. 16 odpovídalo 40 respondentů.

Graf 17 – otázka č. 16

Vzhledem k tomu, že každý respondent mohl označit více možností, přesahuje výsledný součet 100 %. Respondenti nejčastěji považují za šikanu fyzické násilí. 93 % respondentů považuje za šikanu situaci, kdy někdo někoho bije každý den. Situaci, kdy by se dva stejně silní kluci poprali, protože by usilovali o jednu dívku, nevnímá jako šikanu žádné z dětí.

17. Šikanoval jsi někdy ty?

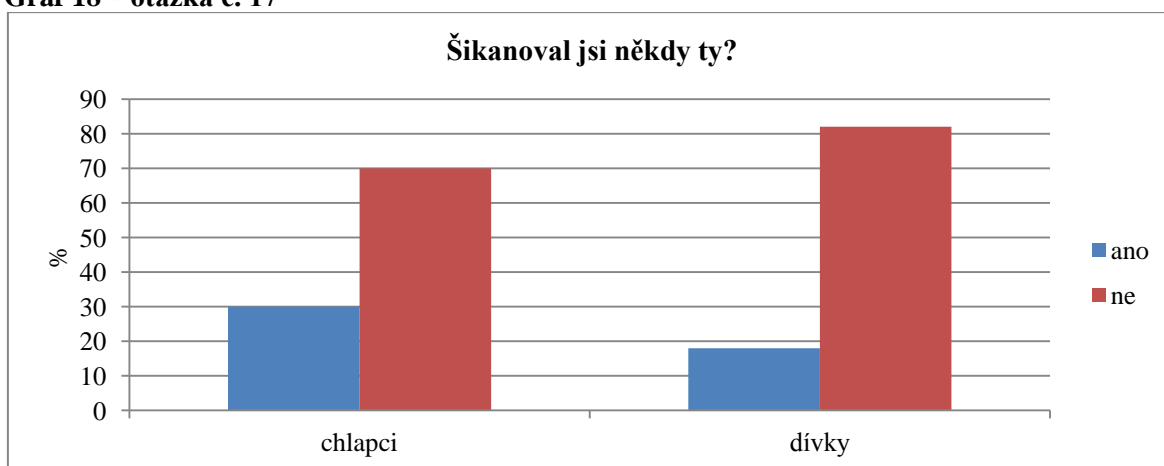
Ano

Ne

Na otázku č. 17 odpovídalo 40 respondentů, z toho 23 chlapců a 17 dívek.

Tabulka 18 – otázka č. 17

	ano		ne	
	četnost	%	četnost	%
celkem	10	25	30	75
chlapci	7	30	16	70
dívky	3	18	14	82

Graf 18 – otázka č. 17

Jak ukazuje graf, 70 % chlapců nikdy nešikanovalo, 30 % již bylo v pozici agresora. Dle výsledků, 82 % dívek v dětském domově nikdy nešikanovalo a 18 % dívek již někdy šikanovalo.

18. Proč jsi šikanoval?

Na otázku č. 18 odpovídali pouze respondenti, kteří odpověděli ano na otázku č. 17. Na tuto otázku tedy odpovídalo 10 respondentů. Tato otázka byla otevřená a respondenti na ni odpovídali vlastními slovy.

Graf 19 – otázka č. 18

Respondenti zvolili 3 typy odpovědí. Na otázku č. 18 odpovědělo 40 % respondentů, že šikanovalo „ze srandy.“ Stejně množství dotazovaných šikanovalo „ze vzteku.“ „Nudu“ jako důvod uvedlo 20 % respondentů.

19. Nedokončené věty

Na otázku č. 19 odpovídalo 40 respondentů.

Za šikánování považují.....

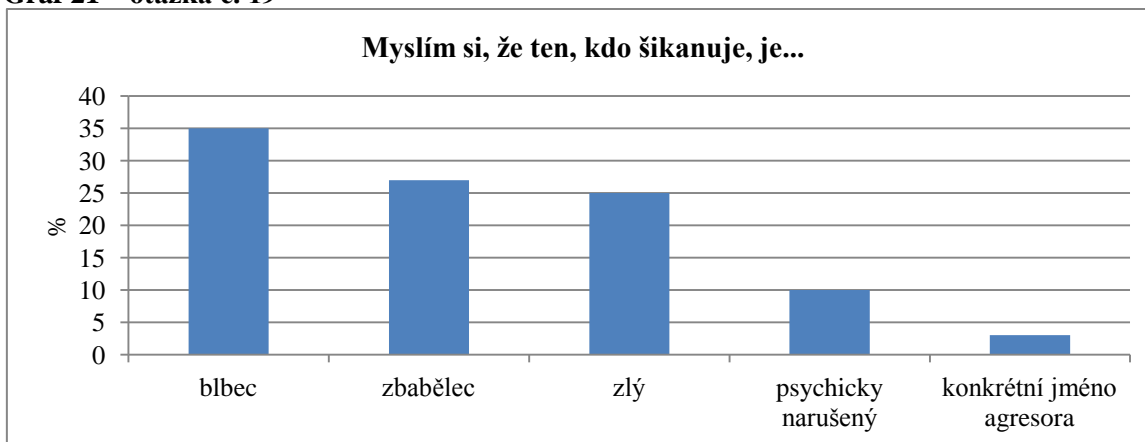
Graf 20 – otázka č. 19

47 % respondentů do věty doplnilo odpověď „fyzické ubližování.“ 33 % dotazovaných odpovědělo, že za šikanu považují „pravidelné ubližování.“ Výsledek tedy odpovídá výsledku v otázce č. 16, kdy respondenti nejčastěji označili, že za šikanu považují pravidelné bití. 15 % respondentů zvolilo odpověď „ponižování a nadávky“ a 5 % dotazovaných považuje za šikanu „krádeže věcí.“

Myslím si, že ten, kdo šikanuje, je.....

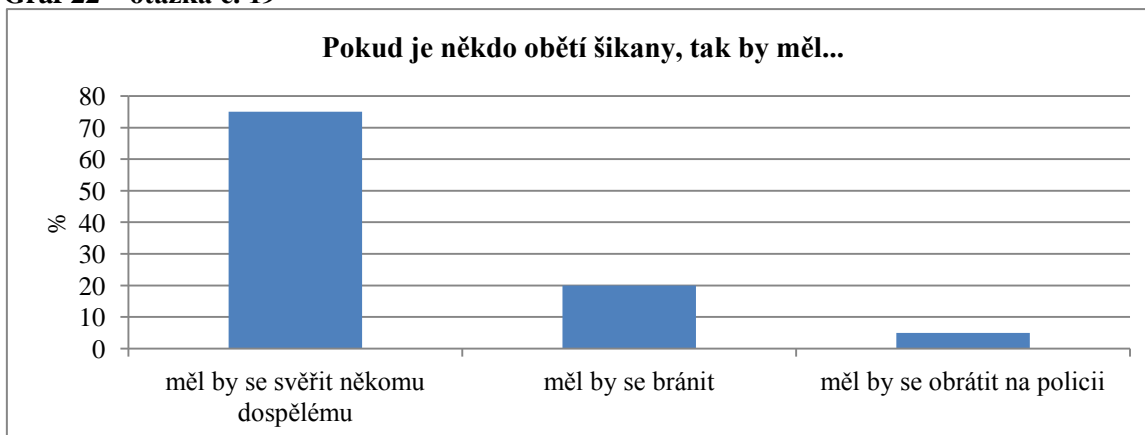
Graf 21 – otázka č. 19

35 % respondentů dopsalo do věty odpověď „*blbec*.“ 27 % tázaných zvolilo odpověď „*zbabělec*.“ 25 % respondentů zvolilo odpověď „*zlý*.“ 10 % dotazovaných se domnívá, že ten, kdo šikanuje je „*psychicky narušený*.“ Jeden respondent (3 %) doplnil do věty konkrétní jméno agresora žijícího s ním v dětském domově. Tento chlapec napsal: „*Myslím si, že ten, kdo šikanuje, je Alex*.“

Pokud je někdo obětí šikany, tak by měl.....

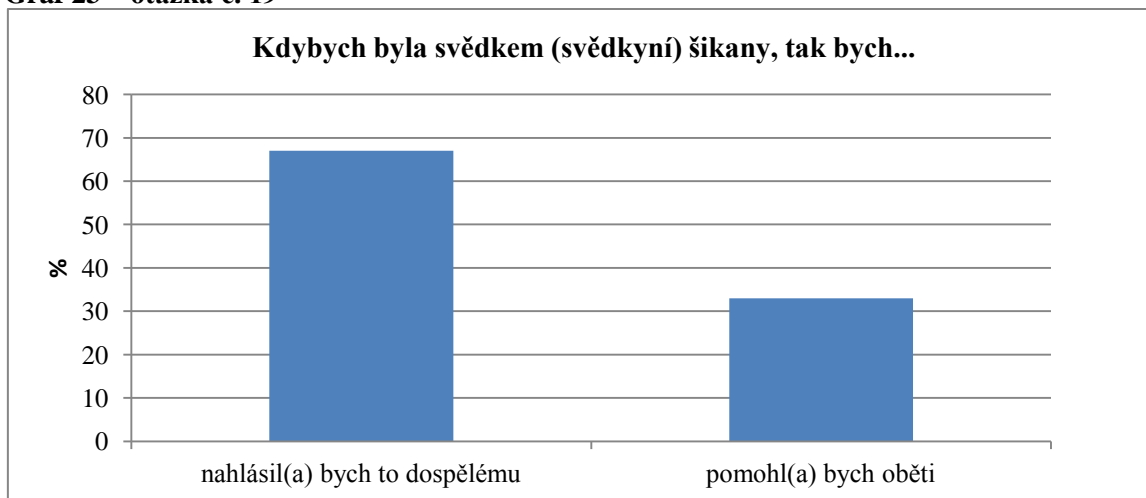
Graf 22 – otázka č. 19

75 % respondentů si myslí, že pokud je někdo obětí šikany, měl by se svěřit dospělé osobě. 20 % dotazovaných se domnívá, že by se oběť měla bránit. 5 % respondentů si myslí, že oběť šikany by se měla obrátit na policii.

Kdybych byl svědkem (svědkyní) šikany, tak bych.....

Graf 23 – otázka č. 19

67 % respondentů doplnilo do věty, že kdyby bylo svědkem šikany, tak by to nahlásilo dospělému. Jedna dívka formulovala větu následovně: „*Kdybych byla svědkem (svědkyní) šikany, tak bych se hrozně bála agresora, ale asi bych to musela nahlásit dospělému.*“ 33 % dotazovaných by v případě, že by byli svědkem šikany, pomohli oběti. Jeden chlapec napsal: „*Kdybych byl svědkem (svědkyní) šikany, tak bych agresora pořádně zmlátil, ať ví, jaký to je.*“

Shrnutí dotazníkového šetření

Děti považují za šikanu především fyzické ubližování. Třetina dětí označila jako šikanu ubližování, které se odehrává pravidelně. Dále vnímají jako šikanu zesměšňování, ponižování, nadávky a vymýšlení přezdivek. Pod pojmem šikana si představí také schovávání nebo ničení věcí, znehodnocování výkresu či písemky nebo bránění v různých činnostech. Děti vnímají jako šikanu i situaci, kdy by někdo bezdůvodně naváděl ostatní, aby s ním nemluvili. Za šikanu považují také situaci, kdy jim někdo např. dá do tašky žízalu, i když ví, že se jí bojí, nebo mu do tašky nalije vodu. Pod pojmem šikana si představí také krádeže věcí.

Výsledky dotazníkového šetření poukazují na fakt, že se šikana ve sledovaných dětských domovech vyskytuje. V Dětském domově Domino bylo 77 % dětí svědkem, obětí, nebo svědkem i obětí ubližování. V Dětském domově Cheb bylo 100 % dětí svědkem, obětí, nebo svědkem i obětí ubližování. Situace v Chebu se jeví jako závažnější,

ale vzhledem k nevyrovnanému výzkumnému vzorku, nelze dělat jednoznačné závěry. Jako formy ubližování označily děti nejčastěji posměch, pomluvy, nadávky, ponižování a bití. Méně již ignorování a fyzické násilí v podobě kopání, fackování a ran pěstí. Všechny tyto projevy ubližování děti považují za šikanu.

4.5.2 Rozhovory

Pro potřeby šetření jsem jednotlivým vychovatelům přiřadila písmena A) až H). Respondent A) má praxi 6 let. Respondent B) má praxi 11 let. Respondent C) má praxi 15 let. Respondent D) má praxi 2 roky. Respondent E) má praxi 5 let. Respondent F) má praxi 3 roky. Respondent G) má praxi 6 měsíců. Respondent H) má praxi 10 let.

1. Co považujete za šikanu?

A) *„Se šikanou se setkávám téměř všude. Má širokou škálu projevů, zahrnuje např. pomluvy, ponižování a fyzické napadání. Nejedná se o jednorázové násilí, ale déletrvající ubližování.“*

B) *„Šikana je fyzický a psychický teror, zahrnuje různé ubližování a zneužívání.“*

C) *„Šikana je ohrožování, které má různé podoby. Ten, komu je ubližováno, je slabší, většinou se neumí bránit.“*

D) *„Pod pojmem šikana si představuji týrání, ponižování a násilí. Jedná se o záměrné ubližování.“*

E) *„Šikana zahrnuje krádeže věcí a týrání slabších silnějšími.“*

F) *„Pod pojmem šikana si představím fyzické a psychické ubližování.“*

G) *„Šikana je veškeré chování, které omezuje práva a svobody dětí. Jedná se o dlouhodobý jev.“*

H) *„Šikana zahrnuje násilí, ubližování, ponižování. Agresor bývá starší nebo fyzicky zdatnější než oběť.“*

Domnívám se, že odpovědi vychovatelů se v mnohém shodují s definicemi, které jsem uvedla v teoretické části. Podoby ubližování, které vychovatelé jmenovali, mohou být formou šikany. Vychovatelé ve svých odpovědích taky zmiňovali znaky šikany, a to dlouhodobost, nepoměr sil mezi agresorem a obětí a také záměrnost.

2. Jak byste postupoval(a) v případě, že by se na Vašem pracovišti objevila šikana?

A) *„Svolala bych všechny děti a snažila bych se přijít na to, kdo je agresorem. Poté bych si promluvila jen s ním, zeptala bych se, co ho vedlo k tomu, aby někomu ubližoval. Vysvětlila bych mu, že se to nesmí dělat. Podle závažnosti šikany bych ho potrestala.“*

B) *„Zeptala bych se, co se odehrálo, všech dětí, které to viděly. Snažila bych se změnit chování agresora. Určitě bych mu dala nějaký zákaz, aby věděl, že v tomhle chování pokračovat nesmí.“*

C) *„Pokud by se šikana objevila, tak bych nejdříve zjistila, co přesně se odehrálo. S agresorem bych si promluvila o samotě. Musel by se omluvit tomu, komu ublížil. Dle závažnosti jeho chování bych mu určila nějaký trest, nejspíš zákaz vycházek. Snažila bych se působit i na ostatní děti, aby pochopily, že takhle se k sobě chovat nesmí.“*

D) *„Tuto situaci bych okamžitě nahlásila vedení. Agresor by musel být za své chování potrestán. Nadále bych sledovala jeho chování. Oběť bych se snažila uklidnit a ochraňovat.“*

E) *„Svolala bych všechny děti a vysvětlila jim, že to, jak se agresor choval, nebude tolerováno. Agresor by dostal nějaký trest, pokud by jeho chování nebylo závažné, tak by stačil zákaz vycházek. Dále bych pak věnovala zvýšenou pozornost jeho chování k oběti i chování ostatních dětí k oběti.“*

F) *„Snažila bych se vysvětlit celé rodinné skupině, že takto se k sobě chovat rozhodně nesmí. Agresor by byl potrestán.“*

G) *„Vyšetřil bych situaci. Postupně bych se zeptal dětí, které to viděly, co se přesně stalo a jak dlouho už to trvá. S každým svědkem bych hovořil o samotě. Agresor by byl potrestán úměrně stupni závažnosti šikany. Oběti bych zajistil ochranu. Celé rodinné skupině bych oznámil, jak bude agresor potrestán, a vysvětlil jim, že si mezi sebou nesmí ubližovat.“*

H) *„Takovou situaci bych řešila okamžitě, jakmile by nastala. Oznámila bych to vedení. Po domluvě s vedením bych agresora potrestala přiměřeným způsobem.“*

Vychovatelé se ve svých odpovědích zaměřovali především na potrestání agresora, o pomoci oběti se příliš nezmiňovali. Většina vychovatelů by se snažila vysvětlit celé skupině, že chování agresora je špatné.

3. Setkal(a) jste se někdy se šikanou v tomto dětském domově? Pokud ano, s jakou formou šikany jste se setkal(a)?

A) *„Ano, setkala. Jednalo se o nadávky a posměch, většinou byli iniciátoři starší děti, po nějaké době to samo ustalo.“*

B) *„Ano, setkala. V mé rodinné skupině jsou umístěni tři bratři. Nejstarší z nich ubližuje tomu nejmladšímu. Strká do něj, vysmívá se mu. Děje se to již delší dobu. Dělá to tajně, když si myslí, že je nepozorují.“*

C) *„Ano, setkávám se dost často s konflikty mezi dětmi, zahrnující různé urážky, ponižování, občas se objevuje i lehčí fyzické násilí. Terčem posměchu většinou bývají děti, které jsou něčím nápadné nebo odlišné od ostatních.“*

D) *„Ne, nikdy jsem nebyla přítomna šikaně.“*

E) *„Ne, nikdy jsem se šikanou nesečkala.“*

F) *„Občas se děti pošťuchují, ale nemyslím si, že by se jednalo o šikanu.“*

G) *„Ano, setkávám se s vydíráním mladších dětí staršími. Starší děti se od mladších snaží získat jejich kapesné.“*

H) *„Ano, setkala jsem se šikanou. Starší chlapec neustále utlačoval mladšího chlapce. Vymýšlel mu různé přezdívky, kterými ho pak oslovoval, občas mu ubližoval i fyzicky. Mladší chlapec byl hodně lítostivý, často plakal. Za to se mu starší chlapec vysmíval. Agresor byl přeložen na jinou rodinnou skupinu.“*

Někteří vychovatelé se již se šikanou na svém pracovišti setkali. To odpovídá výsledkům dotazníkového šetření, kdy většina dětí odpověděla, že již byla svědkem ubližování nebo jim přímo bylo ubližováno. Vychovatelé odpověděli, že agresorem bylo starší dítě, tedy dítě s určitou převahou a obětí děti slabší nebo něčím odlišné od ostatních. Toto zjištění odpovídá poznatkům literatury.

4. Oslovilo Vás někdy dítě s tím, že je svědkem šikany? Pokud ano, jak jste v tomto případě postupoval(a)?

A) *„Ne, nikdy mě dítě s tímto neoslovilo.“*

B) *„Ano, na agresivitu jednoho chlapce mě upozorňovalo již několik dětí. Poté, co mě na to děti upozornily, jsem se zaměřila na jeho chování a více jsem ho pozorovala.“*

C) *„Ne, to se nikdy nestalo.“*

D) *„Ne, neoslovilo.“*

E) *„Ne, nikdy.“*

F) *„Ne, neoslovilo.“*

G) *„To se zatím nestalo.“*

H) *„Ne, nikdy.“*

Téměř všichni vychovatelé odpověděli, že je nikdy neoslovilo dítě s tím, že je svědkem šikany. Pouze jedna vychovatelka zmínila, že na agresivitu jednoho chlapce byla upozorněna již několikrát.

5. Oslovilo Vás někdy dítě s tím, že je obětí šikany? Pokud ano, jak jste v tomto případě postupoval(a)?

A) *„Ne, neoslovilo.“*

B) *„Ano, oslovilo. Jednalo se o již zmiňovaného mladšího sourozence. Starší sourozenec byl potrestán. Mladšímu chlapci jsem zajistila ochranu. Na tuto situaci jsem*

upozornila i vedení a ostatní vychovatele. Oslovila jsem také starší děti a poprosila jsem je, jestli by mohly tomuto chlapci poskytnout ochranu.“

C) *„Ne, s tímhle mě nikdy žádné dítě neoslovilo.“*

D) *„Ne, neoslovilo.“*

E) *„Ne, neoslovilo.“*

F) *„Děti mě občas oslovují s tím, že jim někdo schoval věci nebo že se jim někdo směje. Domnívám se ale, že se takto pošťuchují navzájem, myslím, že o klasickou šikanu se nejedná.“*

G) *„To se nikdy nestalo.“*

H) *„Ano, jeden chlapec mě oslovil s tím, že mu je ubližováno. Situaci jsem projednala s vedením. Agresorovi jsem vysvětlila, že se takhle chovat nesmí. Nakonec byl agresor přeložen na jinou skupinu.“*

Téměř všichni vychovatelé odpověděli, že je nikdy dítě neoslovilo s tím, že je obětí šikany. Pouze dvě vychovatelky odpověděly, že je již dítě, které bylo obětí šikany, oslovilo.

6. Jaká opatření týkající se prevence šikany přijímáte?

A) *„Snažím se vést děti k tomu, aby se k sobě chovaly slušně a neubližovaly si.“*

B) *„V dětech buduji hodnoty tolerance k ostatním, pravdomluvnosti, soudržnosti a vzájemné pomoci. Stejně jako ostatní vychovatelé se zúčastňuji školení týkajícího se sociálně patologických jevů, tedy i šikany.“*

C) *„Snažím se, aby děti měly dostatek činností k tomu, aby se mohly vybit. Důraz kladu na relaxační techniky, jako jsou hudebně pohybové aktivity, zpívání, rekreační pobyty a sportovní činnosti.“*

D) *„Děti vedu ke zdravému životnímu stylu. Oblast prevence, mimo jiné, zahrnuje i šikanu. S dětmi pořádám pravidelné besedy, kde o problému šikany diskutujeme. Součástí těchto besed jsou také modelové situace, kdy děti sehrávají různé scény s tematikou šikany. Snažím se v dětech podporovat schopnost vcítit se do druhého.“*

E) *„Dětem zajišťuji dostatek zájmových činností. Je nutné, aby děti měly dostatek pohybu. Také pořádám přednášky o sociálně patologických jevech, což zahrnuje i šikanu. Pravidelně se zúčastňuji různých školení, kde je pozornost věnována i oblasti prevence šikany.“*

F) *„V dětech se snažím budovat zdravou sebedůvěru, upevňovat morální hodnoty, vést je k sebeovládání, učit je myslet na druhé a vcítit se do druhých.“*

G) *„Děti vedu k tomu, že se musí vzájemně respektovat a pomáhat si. Také pořádám pravidelné besedy, ve kterých diskutujeme o problému šikany.“*

H) *„S jednotlivými dětmi provádím pravidelné rozhovory, v nichž zjišťuji, zda je něco netrápí. Také vedu přednášky zaměřené na prevenci sociálně patologických jevů, zahrnující i šikanu.“*

Vychovatelé se snaží předcházet vzniku šikany prostřednictvím různých relaxačních technik, přednášek, besed a rozhovorů. Také dětem vštěpují morální hodnoty a učí je, jak se k sobě mají chovat. Domnívám se, že oblast prevence je velice důležitá. Je proto nutné, aby děti byly již od dětství vedeny ke zdravému životnímu stylu, zahrnujícímu také dostatek pohybu a zájmové činnosti. Je důležité, aby si děti osvojily morální hodnoty a k ostatním se chovaly s úctou.

Shrnutí rozhovorů

Vychovatelé si pod pojmem šikana představují fyzické napadání, týrání, zneužívání a ohrožování. Dále psychické ubližování, zahrnující ponižování a pomluvy. Jeden vychovatel považuje za šikanu jednání, které omezuje práva a svobody dětí. Pod pojem šikana by jedna vychovatelka zahrnula i krádeže věcí. Odpovědi vychovatelů zahrnovaly i charakteristické znaky šikany. Jejich odpovědi se v mnoha aspektech shodují s definicemi, které jsem uvedla v teoretické části.

Více než polovina oslovených vychovatelů se se šikanou ve sledovaných dětských domovech setkala. Jednalo se o šikanu ve formě posměchu, ponižování, nadávek a hanlivých přezdívek. Dále se setkali s fyzickým násilím, utlačováním a vydíráním. Téměř všichni odpověděli, že je dítě nikdy neoslovilo s tím, že je svědkem šikany. Pouze jedna

vychovatelka odpověděla, že na agresivní chování jednoho chlapce byla upozorněna několika dětmi. Většina odpověděla, že je nikdy dítě neoslovilo s tím, že je obětí šikany. Jenom dvě vychovatelky odpověděly, že se jim dítě svěřilo s tím, že je mu v dětském domově ubližováno.

Vychovatelé se rovněž snaží působit i v oblasti prevence šikany. Pravidelně se zúčastňují školení, týkajícího se sociálně patologických jevů, zahrnující také oblast šikany. V dětech budují hodnoty ohleduplnosti, tolerance, pravdomluvnosti, soudržnosti, vzájemné pomoci a respektu. Vychovatelé u dětí podporují schopnost vcítit se do pocitů druhých, posilují v nich zdravou sebedůvěru a vedou je k sebeovládání. Jako nástroj prevence šikany jsou využívány i rozhovory s dětmi, besedy a přednášky. Vychovatelé dbají také na relaxační techniky a podporují zájmové činnosti dětí.

4.5.3 Analýza dokumentu

V Dětském domově v Chebu nemají žádný dokument upravující šikanu. Analyzovala jsem tedy pouze dokument týkající se šikany v Dětském domově Domino. Mimo analyzovaný dokument vychází zaměstnanci Dětského domova Domino také z Minimálního programu prevence rizikového chování, který zahrnuje i oblast šikany.

Jevy analyzované v dokumentu:

1) Instituce, pro kterou dokument platí.

Dětský domov Domino.

2) Název dokumentu.

Přehled informací a kontaktů vztahujících se k problematice šikany ve školách a školských zařízeních na území Plzeňského kraje.

3) Původ dokumentu.

Dokument vypracovaly pracovnice Odboru školství, mládeže a sportu Krajského úřadu Plzeňského kraje k 31. 3. 2004.

4) Obsah dokumentu.

Dokument obsahuje základní informace o školní šikaně a stručné informace o Školním programu proti šikanování. Jeho součástí je přehled nejdůležitějších právních předpisů souvisejících se šikanou. Dokument tedy zahrnuje i Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Dále obsahuje seznam telefonických kontaktů a adres příslušných institucí a organizací, na které se lze v případě podezření na šikanu obrátit.

5) Vztah k šikaně.

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, který je součástí analyzovaného dokumentu, přímo definuje pojem šikana.

Shrnutí analýzy dokumentu

Tato výzkumná metoda má velmi malou výtěžnost, analyzovaný dokument obsahuje málo údajů. Tento dokument je z roku 2004, tudíž obsahuje Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, který byl platný v době vzniku analyzovaného dokumentu.

4.6 Odpovědi na výzkumné otázky

1. Co si vychovatelé z dětských domovů představují pod pojmem šikana?

Vychovatelé si pod pojmem šikana představí fyzické napadání, týrání, zneužívání a ohrožování. Dále psychické ubližování, zahrnující ponižování a pomluvy. Jedna vychovatelka považuje za šikanu krádeže věcí. Jiný vychovatel vnímá šikanu jako jednání, které omezuje práva a svobody dětí. Vychovatelé jmenovali i charakteristické znaky šikany. Zmiňují se o záměrnosti, dlouhodobosti a nepoměru sil, kdy agresora definovali jako fyzicky zdatnějšího nebo staršího než oběť. Domnívám se, že odpovědi vychovatelů se v mnohých aspektech shodují s charakteristikou šikany, kterou zmiňují v teoretické části.

2. Jaké zkušenosti mají vychovatelé s výskytem šikany v dětských domovech?

Více než polovina oslovených vychovatelů se se šikanou ve sledovaných dětských domovech setkala. Jednalo se o šikanu ve formě posměchu, ponižování, nadávek a hanlivých přezdívek. Dále se setkali s fyzickým násilím, utlačováním a vydíráním. Jedna vychovatelka zažila případ, kdy agresor musel být přeřazen do jiné rodinné skupiny. Jejich zkušeností potvrzují, že agresorem bývá starší dítě. Oběti charakterizovali jako dítě mladší nebo odlišné od ostatních. Většina vychovatelů odpověděla, že je nikdy neoslovilo dítě s tím, že je svědkem nebo obětí šikany. Jedna vychovatelka odpověděla, že na agresivní chování jednoho chlapce byla upozorněna skupinou dětí. Dvě vychovatelky odpověděly, že se jim dítě svěřilo s tím, že je mu v dětském domově ubližováno. Z výsledků dotazníkového šetření sice vyplývá, že většina dětí vychovatelům důvěřuje, avšak na oslovené vychovatele se s prosbou o pomoc neobrátili. Toto zjištění může být ovlivněno tím, že výzkumný vzorek tvoří pouze 8 vychovatelů.

3. Co si děti z dětských domovů představují pod pojmem šikana?

Většina dětí si pod pojmem šikana představí fyzické ubližování nebo pohružku fyzického ubližování. Téměř všechny považují za šikanu situaci, kdy někdo někoho bije každý den. Třetina dětí si představí pod pojmem šikana ubližování, které se odehrává pravidelně. Dále považují za šikanu zesměšňování, ponižování, nadávky a vymyšlení přezdívek. Šikana, dle jejich odpovědí, zahrnuje také schovávání nebo ničení věcí, znehodnocování výkresu či písemky nebo bránění v různých činnostech. Děti vnímají jako šikanu i situaci, kdy by někdo bezdůvodně naváděl ostatní, aby s ním nemluvili. Za šikanu považují také situaci, kdy jim někdo např. dá do tašky žízalu, i když ví, že se jí bojí, nebo jim do tašky nalije vodu. Pod pojem šikana zahrnují i krádeže věcí. Děti nevnímají jako šikanu fyzické střetnutí, ve kterém by byl vyrovnaný poměr sil, např. v situaci, kdy by se dva stejně silní kluci poprali, protože by usilovali o jednu dívku. Z výsledků šetření je patrný rozpor mezi vnímáním dětí a vnímáním vychovatelů. Vychovatelé považují za šikanu fyzické i psychické ubližování, u dětí dominuje fyzické ubližování. Zde hraje roli fakt, že vychovatelé jsou již dospělé osoby, které dosáhly určitého vzdělání.

4. Objevuje se šikana ve sledovaných dětských domovech? Pokud ano, v jaké formě?

Ano, objevuje. V Dětském domově Domino bylo 77 % dětí svědkem, obětí nebo svědkem i obětí ubližování. V Dětském domově Cheb bylo 100 % dětí svědkem, obětí nebo svědkem i obětí ubližování. Situace v Chebu se jeví jako závažnější, ale vzhledem k nevyrovnanému výzkumnému vzorku nelze dělat jednoznačné závěry. Jako formy ubližování děti označily nejčastěji posměch, pomluvy, nadávky, ponižování a bití. Méně již ignorování a fyzické násilí v podobě kopání, fackování a ran pěstí. Dle výsledků dotazníkového šetření všechny tyto projevy ubližování děti považují za šikanu. Agresorem bývá častěji chlapec. Obecně známý fakt, že u chlapců se objevuje vyšší agresivita, byl podpořen výsledky dotazníkového šetření dětí i rozhovory s vychovateli. Většina dětí označila, že ubližování se odehrává v pokoji. 25 % dětí uvedlo, že již bylo v pozici agresora. Šikanovaly z legrace, ze vzteku nebo z nudy.

5. Existují ve sledovaných dětských domovech dokumenty, které se zabývají šikanou? Pokud ano, co je jejich obsahem?

V Dětském domově Cheb nemají žádný dokument, který by se zabýval šikanou. Zaměstnanci Dětského domova Domino vycházejí z Minimálního programu prevence rizikového chování, který zahrnuje i oblast šikany. Dokument, který se přímo váže k šikaně, se nazývá Přehled informací a kontaktů vztahujících se k problematice šikany ve školách a školských zařízeních na území Plzeňského kraje. Dokument obsahuje základní informace o šikaně, dále přehled důležitých právních předpisů související se šikanou. Součástí je také seznam telefonických kontaktů a adres institucí a organizací, které se angažují v oblasti šikany. Bohužel tento dokument vznikl před 8 lety. Některé právní předpisy již nejsou aktuální. Telefonické kontakty či adresy zařízení již také mohly být změněny.

6. Jaká opatření týkající se prevence šikany tyto dětské domovy přijímají?

Jak už jsem zmiňovala, v Dětském domově Domino vycházejí zaměstnanci z Minimálního programu prevence rizikového chování, který zahrnuje také oblast šikany. Vychovatelé se zúčastňují pravidelného školení týkajícího se sociálně patologických jevů. Tato školení se týkají i prevence šikany. Vychovatelé děti vedou ke zdravému životnímu stylu, se zaměřením i na předcházení tomuto sociálně patologickému jevu. Při výchovném procesu v dětech budují hodnoty ohleduplnosti, tolerance, pravdomluvnosti a soudržnosti. Děti jsou vedeny k tomu, že se mají vzájemně respektovat a pomáhat si. Vychovatelé v nich posilují zdravou sebedůvěru, vedou je k sebeovládání a podporují v nich schopnost empatie. Vychovatelé také pořádají různé besedy a přednášky, ve kterých diskutují o problému šikany. Jako nástroj prevence šikany využívají i pravidelné rozhovory, v nichž zjišťují, zda děti něco netrápí, a dávají jim příležitost s čímkoliv se svěřit. Důraz je kladen i na relaxaci v podobě rekreačních pobytů, hudebně pohybových aktivit, zpěvu a sportovních aktivit. Nástrojem prevence šikany je i podpora zájmových činností dětí.

Závěr

Při zpracovávání práce jsem si uvědomila, že šikana je velice nebezpečný jev, který je však mnohdy podceňován a zaměňován s „pošťuchováním“ mezi dětmi. Ve skutečnosti má však velice závažné následky. Negativně působí na hlavní aktéry, ale i ostatní členy skupiny, která je zasažena šikanou.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Úvodem teoretické části jsem vymezila agresi a agresivitu, protože šikana je agresivní poruchou chování. Šikana je téma velice obsáhlé. Zaměřila jsem se především na šikanu ve školním prostředí, protože děti v dětských domovech jsou převážně školního věku. Do práce jsem se snažila zahrnout všechny důležité informace týkající se tohoto sociálně patologického jevu.

Zmínila jsem charakteristiku šikany, její znaky a vývojová stádia. Charakterizovala jsem aktéry šikanování a faktory, které se mohou na vzniku šikany podílet. Pozornost jsem věnovala také základním a neobvyklým formám šikany. Dále jsem se zabývala procesem vyšetřování šikany, překážkami, které mohou bránit vyšetřování, metodami krátkodobého řešení šikany a dlouhodobou léčbou celé skupiny. Snažila jsem se vymezit i následky šikany. Pozornost jsem věnovala rovněž prevenci, na kterou by měl být kladen velký důraz. Dále jsem stručně charakterizovala ústavní a ochrannou výchovu a zařízení sloužící pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

V praktické části jsem si stanovila výzkumný cíl a výzkumné otázky, na něž se mi, dle mého názoru, podařilo najít odpověď. Instituce, ve kterých jsem provedla výzkumné šetření, byly Dětský domov Domino a Dětský domov Cheb. Jako výzkumné metody jsem použila dotazníkové šetření, rozhovory a analýzu dokumentu. Snažila jsem se zjistit postoje vychovatelů i dětí k problematice šikany. Prostřednictvím dotazníkového šetření jsem zjistila především, co děti považují za šikanu a jaké mají zkušenosti s jejím výskytem. Prostřednictvím rozhovorů s vychovateli jsem získala informace o tom, co si představují pod pojmem šikana, jaké mají zkušenosti s jejím výskytem v dětských domovech a jak se angažují v oblasti prevence. Analýza dokumentu byla pouze doplňkovou metodou. Bohužel jsem mohla analyzovat pouze jeden dokument.

Jak jsem již konstatovala v úvodu, šikana se může objevit v kterémkoliv prostředí, tedy i v dětských domovech. Dětské domovy jsou instituce, kde je umístěno mnoho dětí různého věku, různé mentální úrovně a pocházející většinou z problémových nebo dysfunkčních rodin. Domnívám se tedy, že tato zařízení jsou vznikem šikany ohrožena. Výsledky výzkumného šetření moji domněnku potvrdily, poukazují totiž na fakt, že ve sledovaných dětských domovech se šikana v podobě různých forem ubližování objevuje.

Z výsledků výzkumného šetření je patrný rozpor mezi vnímáním dětí a vnímáním vychovatelů. Vychovatelé považují za šikanu ubližování fyzické i psychické, staví je na podobnou úroveň. Děti považují za šikanu především fyzické ubližování. Myslím si, že vychovatelé si uvědomují aktuálnost a závažnost problému, mají dostatek vědomostí a angažují se v oblasti prevence šikany. Při analýze dokumentů souvisejících se šikanou jsem však zjistila, že vybavenost a stáří dokumentů závažnosti problému neodpovídá.

Myslím si, že ačkoliv je šikana velice rozšířená, tak má o ní mnoho lidí nedostatečné nebo zkreslené informace. Domnívám se, že je nezbytné, aby pedagogové, vychovatelé i další osoby pracující s dětmi, měli dostatek vědomostí o této problematice a také snahu ochránit slabší členy společnosti. Šikana je totiž obrovským problémem, který může šikanovanému jedinci zničit celý život.

Psaní bakalářské práce mě velice obohatilo, získala jsem mnoho nových poznatků, které zajisté využiji v dalším studiu. Při zpracovávání výsledků výzkumného šetření jsem objevila více oblastí vhodných pro výzkum, tato práce pro mě tedy bude inspirací pro psaní diplomové práce.

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Mapa vnějších projevů šikanování.....	5
Tabulka 2 – Základní formy šikany.....	12
Tabulka 3 – otázka č. 1.....	41
Tabulka 4 – otázka č. 1.....	41
Tabulka 5 – otázka č. 2.....	42
Tabulka 6 – otázka č. 3.....	43
Tabulka 7 – otázka č. 4.....	45
Tabulka 8 - otázka č. 5.....	47
Tabulka 9 – otázka č. 6.....	48
Tabulka 10 – otázka č. 7.....	49
Tabulka 11 – otázka č. 8.....	50
Tabulka 12 – otázka č. 9.....	52
Tabulka 13 – otázka č. 10.....	52
Tabulka 14 – otázka č. 12.....	54
Tabulka 15 – otázka č. 13.....	55
Tabulka 16 – otázka č. 14.....	56
Tabulka 17 – otázka č. 15.....	57
Tabulka 18 – otázka č. 17.....	59

Seznam grafů

Graf 1 – otázka č. 1.....	42
Graf 2 – otázka č. 2.....	43
Graf 3 – otázka č. 3.....	44
Graf 4 – otázka č. 4.....	46
Graf 5 – otázka č. 5.....	47
Graf 6 – otázka č. 6.....	48
Graf 7 – otázka č. 7.....	49
Graf 8 – otázka č. 8.....	50
Graf 9 – výskyt ubližování v dětských domovech	51
Graf 10 – otázka č. 9.....	52
Graf 11 – otázka č. 10.....	53
Graf 12 – otázka č. 11.....	53
Graf 13 – otázka č. 12.....	54
Graf 14 – otázka č. 13.....	55
Graf 15 – otázka č. 14.....	56
Graf 16 – otázka č. 15.....	57
Graf 17 – otázka č. 16.....	58
Graf 18 – otázka č. 17.....	59
Graf 19 – otázka č. 18.....	60
Graf 20 – otázka č. 19.....	60
Graf 21 – otázka č. 19.....	61
Graf 22 – otázka č. 19.....	61
Graf 23 – otázka č. 19.....	62

Seznam použitých zdrojů

Literatura

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. 204 s. ISBN 80-902614-1-8.

FIELDOVÁ, M. Evelyn. *Jak se bránit šikaně. Praktický rádce pro děti, rodiče a učitele*. Praha: Ikar, 2009. 312 s. ISBN 978-80-249-1176-2.

FROMM, Erich. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha: Aurora, 2007. 514 s. ISBN 978-80-7299-089-4.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367014-3.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

KRATZ, Hans Jungen. *Mobbing: jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. Praha: Management Press, 2005. 131 s. ISBN 80-7261-127-5.

LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s. ISBN 80-86991-65-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.

MIKULÁŠ, Roman. *Školní slovník cizích slov*. Bratislava: Příroda, 2007. 583 s. ISBN 978-80-07-01491-6.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

NOVOTNÁ, Věra a FEJT, Vladimír. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2009. 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8.

- ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
- ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
- SMETÁCKOVÁ, Irena a BRAUN, Richard. *Homofobie v žákovských kolektivech*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2009. 54 s. ISBN 978-80-7440-016-2.
- SURYNEK, Alois, Růžena KOMÁRKOVÁ a Eva KAŠPAROVÁ. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, 2001. 160 s. ISBN 80-7261-038-4.
- VÁGNEROVÁ, Kateřina et al. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009, 152 s. ISBN 978-80-7367-611-7.
- VESELÁ, Renata et al. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 262 s. ISBN 80-86432-48-3.

Právní předpisy

- Vyhláška 242/1991 Sb., o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi.
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.
- Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Elektronické zdroje

Úvodní. *Dětský domov DOMINO* [online]. [cit. 2012-02-11]. Dostupné z: <http://dddominio.webgarden.cz/>

Výroční zpráva o činnosti Dětského domova DOMINO v Plzni za rok 2010 - 2011. In: *Dětský domov DOMINO* [online]. 20.10.2011 [cit. 2012-02-11]. Dostupné z: <http://dddominio.webgarden.cz/dokumenty>

Ostatní zdroje

Vnitřní řád Dětského domova v Chebu, 21 s.

Resumé

Bakalářská práce se dělí na část teoretickou a praktickou. Teoretická část pojednává převážně o šikaně ve školním prostředí. Obsahuje tedy základní charakteristiku šikany, její znaky, vývojová stádia, aktéry šikanování a faktory, které mohou mít na vznik šikany vliv. Dále je vymezen proces vyšetřování, řešení a léčby. Pozornost je věnována také následkům a oblasti prevence. Teoretická část také obsahuje základní informace vztahující se k výkonu ústavní a ochranné výchovy. Cílem praktické části je sledovat projevy a souvislosti agrese, případně i šikany ve vybraných dětských domovech. Výzkumný vzorek zahrnuje děti i vychovatele ze sledovaných dětských domovů. Metodami výzkumného šetření jsou dotazníky, rozhovory a analýza dokumentu. Bylo zjištěno, že ve sledovaných dětských domovech se šikana v podobě různých forem ubližování objevuje. Toto zjištění bylo potvrzeno výsledky dotazníkového šetření i rozhovory.

Resume

The bachelor thesis is divided into a theoretical part and a practical part. The theoretical part discusses mainly bullying at school. The bachelor thesis contains the basic characteristics of bullying, its symptoms, developmental stages, bullying actors and factors that can affect the formation of bullying. Further investigation process is defined, as well as solutions and treatments. Attention is also devoted to effects and prevention. The theoretical part also contains basic information related to institutional and protective education. The target of practical part is monitoring symptoms and contexts of aggression, or even bullying in selected orphan's homes. The research sample includes children and educators of the monitored orphan's homes. The methods of research are questionnaires, interviews and analysis of the document. It was found out, that in the monitored orphan's homes bullying appears in various forms of hurting. This finding was confirmed by the results of a questionnaire survey and interviews.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník

Příloha č. 2: Rozhovor

Dotazník

Zakroužkuj odpověď, která je podle tebe pravdivá.

Jsem: Chlapec   Dívka

Je mi:

1. Viděl jsi někdy, jak někdo někomu v dětském domově ubližuje?

Ano

Ne

2. Ten, kdo ubližuje, je chlapec, nebo dívka?

Chlapec

Dívka

Chlapec i dívka

3. Kolik je těch, co ubližují?

1

2

3

více

4. Jak ubližuje? Můžeš zakroužkovat víc než jednu možnost.

- posměch
- pomluvy
- ponižování
- nadávky
- bití
- kopání
- fackování
- rány pěstí
- ignorování
- pokud jinak, jak?

5. Zamysli se a napiš, jak často dochází k ubližování:

- téměř každý den
- téměř každý týden
- asi jednou do měsíce
- pokud jinak, jak?

6. Kde se to děje? Můžeš zakroužkovat víc než jednu možnost.

- v pokoji
- na chodbě
- na záchodě
- v jídelně
- ve škole
- na zahradě
- společné akce
- pokud jinde, kde?

7. Máš ve skupině dobrého kamaráda nebo kamarádku?

Ano Ne

8. Ublížíval někdy někdo tobě?

Ano Ne

9. Pokud ano, zkusil(a) ses bránit?

Ano Ne

10. Řekl(a) jsi někomu, že někdo ubližuje tobě nebo někomu jinému?

Ano Ne

11. Pomohl ti ten, komu jsi to řekl(a)?

Ano Ne

12. Požádal(a) bys o pomoc vychovatele?

Ano Ne

13. Kdo si myslíš, že by ti nejvíce mohl pomoci?

14. V případě, že někdo ubližuje někomu jinému, co myslíš, že ho k tomu vede?

15. Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jinému?

16. Které z těchto typů ubližování bys považoval(a) za šikanu? Můžeš zakroužkovat víc než jednu možnost.

- a) když někdo někoho bije každý den
- b) když někdo někomu vyhrožuje, že ho zbije, pokud mu každý týden nedá nějaké peníze
- c) když dá někdo někomu do tašky žížalu a ví, že se toho ten druhý bojí
- d) když někdo někoho tahá každý den za vlasy, i když ví, že ho to bolí
- e) když někdo nalije někomu jinému vodu do tašky
- f) když někdo někomu počmárá výkres nebo písemku
- g) když se poperou dva stejně silní kluci, protože se jim líbí stejná holka
- h) když někdo někomu schválně kope do věcí
- i) když někdo brání jinému, aby hrál ve svém volném čase fotbal nebo jinou hru
- j) když někdo někomu opakovaně schovává věci
- k) když někdo někomu opakovaně vymýšlí přezdívky a zesměšňuje ho před ostatními
- l) když někdo opakovaně navádí ostatní, aby s někým nemluvili a nevšímali si ho

17. Šikanoval jsi někdy ty?

Ano

Ne

18. Proč jsi šikanoval?

19. Nedokončené věty

Za šikanování považuji.....

Myslím si, že ten, kdo šikanuje, je.....

Pokud je někdo obětí šikany, tak by měl.....

Kdybych byl svědkem (svědkyní) šikany, tak bych.....

Rozhovor

1. Co považujete za šikanu?
2. Jak byste postupoval(a) v případě, že by se na Vašem pracovišti objevila šikana?
3. Setkal(a) jste se někdy se šikanou v tomto dětském domově? Pokud ano, s jakou formou šikany jste se setkal(a)?
4. Oslovilo Vás někdy dítě s tím, že je svědkem šikany? Pokud ano, jak jste v tomto případě postupoval(a)?
5. Oslovilo Vás někdy dítě s tím, že je obětí šikany? Pokud ano, jak jste v tomto případě postupoval(a)?
6. Jaká opatření týkající se prevence šikany přijímáte?

Vysvětlivka

ⁱ Dle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách může být vykonávána ústavní výchova nebo předběžné opatření v domovech pro osoby se zdravotním postižením. Za ústavy sociální péče se podle zákona považují domovy pro osoby se zdravotním postižením, týdenní stacionáře, domovy pro seniory a domovy se zvláštním režimem.